

პროფ. დ. არაყიშვილი

დასავლეთ საქართველოს
ხალხურ სიმღერათა
კილოს წყობა

„ს ე ლ მ ვ ნ ე ბ ე ა“
თბილისი 1954

პროფ. დ. არაყიშვილი

დასავლეთ საქართველოს ხალხურ
სიმღერათა კილოს წყობა

გამომცემლობა „ხელოვნება“
თბილისი
1954

დასავლეთ საქართველოს ხალხურ სიმღერათა კილოს წყობა

ჩვენი მუსიკისმცოდნეების ერთ-ერთ ამოცანას წარმოადგენს ყველა ქართველური ტომის სიმღერების მუსიკალური წყობის დადგენა. წინანდელ ნაშრომებში ქართული ხალხური სიმღერის შესახებ, ჩვენ ჩვეულებრივად გვერდს ვუხვევდით სიმღერათა მუსიკალურ წყობას. ეს იმიტომ ხდებოდა, რომ ჩვენს მიერ ჯერ კიდევ არ იყო დადგენილი ქართულ ხალხურ მუსიკაში სიმღერის კილოები, მათი აღნაგობა. ახლა, როდესაც ისინი უკვე დადგენილია აღმოსავლეთ საქართველოს ხალხურ სიმღერაში, ბუნებრივია, რომ დასავლეთ საქართველოს სიმღერათა მიმართაც უნდა გავწიოთ ეს სამუშაო. ეს მით უფრო საინტერესოა, რომ დასავლეთ საქართველოს სიმღერას ზოგ რაიონში ერთგვარი სხვადასხვაობა ახასიათებს.

დასაწყისისათვის ჩვენ ვარჩევთ იმერთის — შორაპნის, ქუთაისის და ნაწილობრივ ლეჩხუმის რაიონების ხალხურ სიმღერას, ამასთან, რა თქმა უნდა, ძველ სიმღერას, რადგან ახალ იმერულ სიმღერაში ფეხი მოიდგა „კრიმანჭულმა“ — თავისებურმა გურულმა რულადებმა — რაც არ იყო ძველ იმერულ სიმღერაში ან ძალიან მცირე და უმნიშვნელო რაოდენობით გვხვდებოდა.

ისე, როგორც აღმოსავლეთ საქართველოს სიმღერა, იმერული სიმღერაც იყოფა ერთგუნდოვან ერთტონალურ, ერთგუნდოვან ორტონალურ და მრავალტონალურ „გრძელ“ სიმღერებად. დავიწყოთ ერთგუნდოვანი ერთტონალური სიმღერებით.

პირველი სიმღერა — „სათამაშო“ (საცეკვაო). იგი იწყება კილოთი, რომელიც შეესაბამება მიქსოლიდიურ კილოს სოლ, გლარეანის მიხედვით, მესამე და მეექვსე საფეხურების დადაბლებით, ბანში, მეოთხე ტაქტში. შემდეგ, ბოლომდე იგი მიდის ნორმალურ-

რად, დაუდაბლებლად და მთავრდება კადანსით VI — VII — I ან ფესურებით. (იხ. № 9, წიგნში: „ქართული ხალხური სამუსიკო მემკვიდრეობა“, გვ. 232).

მეორე სიმღერა — „იავნანა“. ეს სიმღერა პოპულარულია აგრეთვე აღმოსავლეთ საქართველოშიაც და სრულდება ბავშვთა ინფექციურ დაავადებათა დროს. იმერეთში იგი სამ ხმაზე სრულდება, ქართლსა და კახეთში კი — ორ ხმაზე. ამასთან, იმერეთში სიმღერას სხვადასხვა რიტმი აქვს ($\frac{2}{8}$, $\frac{4}{8}$, $\frac{3}{8}$, $\frac{2}{4}$) და მისი კილო შეესაბამება ეოლიურ კილოს, დორიულისავე გადახრით (ფა-დიეზის წყალობით). აღმოსავლეთ საქართველოში იგი მხოლოდ ეოლიურს შეესაბამება.

იმერულ „იავნანას“, შაბლონური ტერცული სვლების გამო, როგორც ჩანს, უგვიანესი რედაქცია აქვს. (იხ. № 5, იქვე, გვ. 229 — 230).

მესამე სიმღერა — „ნადური“. იგი სრულდება ნადის — არტელის მიერ მიწის, ვენახისა და მინდვრის სხვადასხვა სამუშაოთა დროს. ნადი ნებაყოფლობით იკრიბებოდა დახმარების აღმოსაჩენად რომელიმე მუშაქისათვის, რომელსაც არ ჰქონდა საშუალება მართო მორეოდა თავის საქმეს.

ამ სიმღერის ხუთტაქტიანი წინადადება თითქმის უცვლელად მეორდება სამჯერ, ყოველთვის სოლ დორიული კილოს VII საფეხურზე შეჩერებით.

სიმღერა, უეჭველად, ორიგინალურადაა აგებული. (იხ. იქვე, № 4, გვ. 224).

ორტონალური სიმღერები. ორტონალურ სიმღერათა ეს ჯგუფი რამდენიმედ განსხვავდება აღმოსავლეთ საქართველოს ორტონალურ სიმღერათაგან, სადაც სიმღერა ორ ნაწილად, ორ კილოდაა გაყოფილი. აქ მეორე ტონალობა ანუ კილო ჩნდება მეტწილად ან სიმღერის ბოლოს, ან ზოგჯერ შუაშიც. ამ ჯგუფის პირველი სიმღერა — „სუფრული“ იწყება კილოთი, რომელიც მიქსოლიდიურ მი-ს შეესაბამება და მეტამეტე ტაქტში გადადის ეოლიურ კილოში სი, სადაც უკვე სოლს არ უნდა ახლდეს დიეზი: მთავრდება მოულოდნელი კადანსით, ვფიქრობთ — ფრიგიული, ან უფრო — იონიური რე-თი, სადაც ბანე-

ბის სკლები საფეხურებით ზევით მიიშართება. (იხ. № 4, გვ. 229, იქვე).

„ზარი“ — ხმით ტირილი დაკრძალვისას. სამგლოვიარო სიმღერა იწყება კილოში, რომელიც შეესაბამება იონიურ კილოს სოლ, რაც მეშვიდე ტაქტში მოდულირებულია იონურ კილო რე-ს მეოთხე საფეხურში. შემდეგ კვლავ მოდულაციაა მიქსოლიდიურ კილოს შესაბამის სოლ-ში და ტემპო პრიმო, დაწყებული ტრიზორდიდან და სამხმოვანებიდან ლა-ზე, კადანსი იონური კილოს სოლ IV საფეხურში. ჩვენ ასე ვფიქრობთ. (იხ. № 6, გვ. 230, იქვე).

სიმღერა — „შელოცვა“. იწყება დომინანტადან რე (ტრიზორდი) და მთავრდება ტონიკით იონიური კილო სოლ-ის მეოთხე ტაქტზე. შემდეგ ეს წინადადება თითქმის უცვლელად მეორდება, მეორეჯერ და მესამეჯერ მთავრდება მოულოდნელი კადანსით სხვა კილოდან, რაც წინა „სუფრული“ სიმღერის კადანსს მიაგავს (აგრეთვე ბანის სკლები საფეხურებით ზევით). (იხ. № 3, 228 გვერდზე, შემდეგ მეორე მხარეს).

„მყარული“ — საქორწილო სიმღერა, რომელსაც ცხენოსნება ასრულებენ. იწყება მოდერატო, ეოლიურ კილოში მი და მეთორმეტე ტაქტზე გადადის იონიურ კილო დო-ს კადანსში (VII — I საფ.).

სიმღერის მეორე ნაწილი იწყება იონიურ კილოში სოლ კრიმან-კულით (ფორშლაგებით), რაც ჯერ გადადის ეოლიური კილო მი-ს $\frac{4}{8}$ — აკორდში (5 — 6 ტაქტი), ხოლო შემდეგ უფრო დაშორებით, როგორც ჩვენ ვფიქრობთ, მიქსოლიდიური სოლ-ია, რაც იმავე ნოტებით მთავრდება, რომლებიც იყო წინა კადანსში, ე. ი. იონიური კილოს დო. შემდეგ მიდის ალუგრეტო, ისევე აგებული, როგორაც მოდერატო, რაც მთავრდება წინანდელი კადანსით. შემდეგ მიდის კიდევ ორი განმეორება, რომელთა შორის უკანასკნელი მთავრდება კადანსის მოდულაციით ორ უკანასკნელ ტაქტში, იონიურ კილოში რე. ამ სიმღერაშიაც აგრეთვე დამახასიათებელია კადანსში ბანის სვლა სეკუნდებით ზევით. (იხ. № 7, 230—231 გვერდზე, იქვე).

„მყარული“ — საქორწილო სიმღერა, სრულდება ჩვეულებრივ. სიმღერა, როგორც ჩანს, მიქსოლიდიურ კილო მი-ბემოლშია — თუმცა მას არა აქვს რე-ზე ბემოლი. სიმღერის პირველი ნახევარი მთავრდება მოდულაციით მიქსოლიდიურ კილოში რე, რაც მთავრ-

დება შემდეგ კვინტების დამახასიათებელი სვლებით, სეკუნდებით ზევით, ახალი ტონალობის კადანსით. (იხ. № 8, 232 გვერდზე, იქვე).

„ახალი ხელხვაი“. სიმღერა სრულდება სიმინდის გარჩევის დროს. იგი სხვადასხვა ნაკვეთებად იყოფა. პირველი ნაკვეთია მიქსოლიდიური კილო სოლ, სამი ტაქტი, შემდეგ კი, ბანში, ნოტი იცვლება ფა-დიეზით. მას შემდეგ მიდის ალევრეტო ეოლიურ კილოში ლა, რაც პირველ ტაქტში ამალლებულია ფა-დიეზით, შემდეგ კი ნორმალურად მიდის. უფრო ქვემოთ-რეჩიტატივია იონიურ კილოში სოლ, რაც გადადის II ტემპოში მიქსოლიდიურ კილო მი-ს მონაკვეთში, ორი ტაქტი, და მთავრდება ეოლიური კილოთი ლა. შემდეგ ახალი მონაკვეთია მიქსოლიდიურ კილოში მი, რაც მოდულირებას ახდენს ეოლიურ კილო სი-ს ტრიხორდში და მიდის შემდეგ ორხმოვანად, პარალელური კვინტებით. შემდეგ მონაკვეთი მიიმართება მიქსოლიდიურ კილოში ლა, თავისი IV საფეხურის დასაწყისიდან ორხმოვანებში (ორი ტაქტი) და მთავრდება კვინტის სვლებით.

ასეთია ეს სიმღერა; იგი წარმოადგენს რომელიღაც იმპროვიზაციას ორიგინალურს თავისი სვლებით და ზედმიწევნით საინტერესოს თავისუფალი ჰარმონიული კომბინაციებით. (იხ. № 233 გვერდზე, იქვე).

„ნადური“ (შორაპნის რაიონის სოფელი დარკვეთი). სიმღერა, მოძახილის შემდეგ, იწყება მიქსოლიდიურ კილოში ლა, რაც შემდეგ მოდულირებას ახდენს ამავე კილოში ფა-დიეზ და 10 ტაქტის შემდეგ დო-დიეზ (ერთი ტაქტი); ამის შემდეგ მოდულაციაა ისევ პირველ კილოში და მთავრდება მი მიქსოლიდიურ კილოს კადანსით. (იხ. № 1, 227 გვ., იქვე).

„არანაო.“ ბოლო ხუთი ტაქტიდან სიმღერა მიიმართება მიქსოლიდიურ კილოში მი-ბემოლ, ხოლო შემდეგ ხდება მოდულირება დ. სეკუნდზე ქვევით (ორი ტაქტი), ალბათ ახალ კილოში გადასვლისას, და მთავრდება ნოტიო რე-ბემოლ. სიმღერის მესამე ხმა ფონოგრამის გაურკვეველობის გამო არაა ჩაწერილი. (იხ. № 2, 224 გვ., იქვე).

„გრძელი მრავალქამიერ“. ალევრეტომდე სიმღერა მიმდინარეობს მიქსოლიდიურ კილოში მი-ბემოლ. ალევრეტოს შემდეგ ხდება მოდულაცია მიქსოლიდიურ კილო სოლ-ბემოლში. შემდეგ, მესამე

ხმის უქონლობის გამო, სიმღერის გარკვევა არ შეიძლება. (იხ. № 5, 225 გვ., იქვე).

„აბადელია“. სიმღერის მთელი პირველი ნაწილი მიმდინარეობს მიქსოლიდიურ კილოში სოლ, მეორე კი—მიქსოლიდიურ ფა-ში და მეორე საფეხურის კადანსით მთავრდება. (იხ. № 6, 225-26 გვ., იქვე).

„მრავალტამიერ“ ძველებური. სიმღერა მოძახილის შემდეგ მიმდინარეობს მიქსოლიდიურ კილოში რე*, რაც იხრება სოლ-ში, გარდა უკანასკნელი ორი ტაქტისა, რომელთა კილოს ზუსტი გარკვევა არ შეიძლება ბანის გაურკვეველი სვლის გამო. შესაძლებელია, რომ ეს დორიულ კილო სი-ს კადანსია. (იხ. № 3, 224 გვ., იქვე).

„მუშური“. სიმღერა იწყება ეოლიურ კილო ლა-ს VII საფეხურიდან და მეოთხე ტაქტზე გადადის ჯერ დორიულ კილოში ლა, ხოლო შემდეგ — მიქსოლიდიურში სი; შემდეგ პირველდაწყებითს კილოს უბრუნდება და რეჰიტატივის შემდეგ მთავრდება ამავე კილოს კადანსით, ე. ი. ლა-თი. შემდეგ მოდის ალეგრეტო, იმავე კილოში, ბასო ოსტინატოს სვლებით, მთავრდება ფრიგიული კადანსით სი, მიქსოლიდიურ კილოდან სოლ.

სიმღერა დასასრულს ზედმიწევნით მოგვაგონებს ქართლისა და კახეთის ჰანგებს, რომლებსაც ასრულებენ გლეხები მინდვრის სამუშაოთა შემდეგ შინ დაბრუნებისას. (იხ. № 2, 227—28 გვ., იქვე).

„ალი-ფაშა“. სიმღერა იწყება ეოლიურ კილოში ლა და ოთხი ტაქტის შემდეგ ხდება ერთბაშად მოდულირება ეოლიური კილოს ფა-დიეზ ტრიხორდში. შემდეგ ამავე კილოს VII საფეხურის აკორდების სამი ტაქტია, რომლებიც ახდენენ მოდულირებას ეოლიურ სოლ-დიეზში და მიქსოლიდიურ დო-დიეზში, აგებულნი ჯერ დო-დიეზ, ხოლო შემდეგ რე-დიეზ საორგანო პუნქტებზე. შემდეგ კვლავ მოდულაციაა მიქსოლიდიურ კილოში სოლ-დიეზ, რომლის კადანსითაც მთავრდება სიმღერა; ამასთან ბანები მიდიან საფეხურებით: V — VI — VII და I, რომლებიც წინათ ჩვენ სხვა სიმღერებში გვხვდებოდა. მიუხედავად სიმღერის არა სრულყოფილი ჩანაწერისა (რადგან მასში ბუნდოვანად მბგერი ტაქტები მოიპოვება, სიმღერები

* დო-დიეზი პირველ ტაქტში შემთხვევით ნიშნად მიგვაჩნია.

არ თავსდება რიტმულ ჩარჩოებში და ა. შ.), ამ სიმღერის მიხედვით მაინც შეიძლება გამოვიტანოთ რაიმე დასკვნები მისი კილოს წყობის შესახებ.

სიმღერა ზედმიწევნით საინტერესოა იმით, რომ აქვს რა მთელი რიგი მოდულაციები სხვადასხვა კილოში, ტრიზორდები და სეპტაკორდები ქართლისა და კახეთის გრძელი მრავალტონალური სიმღერების ანალოგიურად, მას მაინც შენარჩუნებული აქვს თავისი ცოცხალი იმერული ხასიათი. ეს იმას მოწმობს, რომ იმერული სიმღერა, ერთი მხრივ, ახლოა აღმოსავლეთ საქართველოს, მეორე მხრივ, — დასავლეთ საქართველოს სიმღერებთან. ჩვენ აქ გვიხდება ერთხელ კიდევ იმის გამეორება, რასაც ვწერდით თავის დროზე იმერული ხალხური სიმღერის შესახებ, სახელდობრ ის, რომ — „აქვს რა ორი სტილი და ამით საშუალო მდგომარეობა უჭირავს აღმოსავლეთ და დასავლეთ საქართველოს ქართველთა სიმღერებს შორის, იგი წარმოადგენს დამოუკიდებელ შტოს, რამაც, ამა თუ იმ მიზეზთა გავლენით, თავისებური ზრდა და განვითარება განიცადა“. (იხ. სიმღერა № 1, 223 გვ., იქვე).

ა. ბენაშვილის სიმღერათა კრებულშიაც მოიპოვება იმერული სიმღერები, მაგრამ, სამწუხაროდ არაა აღნიშნული, რომელ სოფელში სრულდება ისინი. ერთი მათგანია: „ოდელია, ნანა დელა“. სიმღერა სრულდება დორიულ კილოში დო. ორმოცი წლის წინ ჩვენ იგი მოგვისმენია, თუ არ ვცდებით, მელიტონ ბალანჩივაძის ჩანაწერით, ხოლო შემდეგ ნ. ს. კლენოვსკის ჩანაწერითაც, ამ სახით: მოძახილი იყო იონურ კილოში დო, ხოლო გუნდი ერთბაშად იწყებოდა მიქსოლიდიურ კილოში ლა (კვარტსექსტაკორდში) და მთავრდებოდა ამავე კილოს ფრიგიული კადანსით. ტექსტი — „დღეს მერცხალი შემოფრინდა“ აკაკი წერეთლისა იყო.

ეს სიმღერა ერთ დროს მეტად პოპულარული იყო ქართველ ინტელიგენტთა წრეებში და ქართველ სტუდენტთა საღამოებზეც მუდამ სრულდებოდა თვით სტუდენტთა მიერ მოსკოვში, ლენინგრადში, კიევში და სხვა ქალაქებში.

ძველი სიმღერა იხილეთ კრებულის 41 გვერდზე, ხოლო ახალი რედაქციით იგი მოთავსებულია ზ. ი. ჩხიკვაძის კრებულში „სალამური“ № 18, „მერცხალის“ სახელწოდებით.

შემდეგი სიმღერაა „იარამაშიდა“. ეს სიმღერა თუმცა აღნიშნულია „კრიმანჭულით“ — რულადებით პირველ ხმაში, მაგრამ, არსებითად, „კრიმანჭული“ აქ წარმოადგენს არა კრიმანჭულს, არამედ უბრალო მელოდიურ სვლებს ცალკეულ მარცვლებსა და სიტყვებზე: რი, რა, დელა, ოდელა, და სხვა არაფერს.

მოდახილი ამ სიმღერაში იწყებს დორიული კილოს I საფეხურიდან, გუნდი კი III საფეხურის კვარტსექსტაკორდიდან, მთავრდება ამავე კილოს VI — VII საფეხურის კადანსით.

კრებულის ავტორის მიერ, ალბათ, გამოტოვებულია თა სი-ბემოლზე აგებულ საორგანო პუნქტში. (იხ. კრებულის 47 გვ.).

„მარიკელა ჭაშის ქალი“ ორხმოვანი, შენაცვლებითი სიმღერაა ეოლიურ კილოში სოლ (იხ. იქვე კრებ. 47 გვ.).

აი, სამწუხაროდ, ყველაფერი, რაც მოთავსებულია ამ ძველ ძვირფას კრებულში.

დასასრულს უნდა აღვნიშნოთ, რომ მე ბევრი იმერული სიმღერა განვიხილე „ხალხური შემოქმედების სახლში“ დაცულ ფონდში. იქ ახალი ფორმაციის ბევრი სიმღერა აღმოჩნდა, მაგრამ ძველ სიმღერათა ჩანაწერებიც მოიპოვებოდა. მაგალითად, „თინა“, „მრავალყამიერ“ და სხვ. — ბალანჩივაძისა, „მასპინძელსა მხიარულსა“, „მრავალყამიერ“ და სხვ. — ცაგარეიშვილისა, აგრეთვე კოკელაძის, ბენაშვილისა და სხვა ავტორთა სიმღერები. ისინი იყვნენ ეოლიურ და მიქსოლიდიურ კილოებში, კადანსებით პირველ და მეორე საფეხურებზე და ფრიგიულში. ზოგიერთი სიმღერა მთელ რიგ კილოებს შეიცავდა, როგორც, მაგალითად შ. მშველიძის მიერ ჩაწერილი „ნადური“, სადაც მიქსოლიდიურ კილოს ცვლიდა ეოლიური, ზოგჯერ დორიული და ა. შ. მაინც ყველა ამ სიმღერაში მიქსოლიდიური კილო სჭარბობდა.

გადავდივარ რა ლეჩხუმის რაიონის სიმღერათა განხილვაზე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ლეჩხუმელები ძალიან ენათესავენებიან რაკველებს, ისინი მეზობლად ცხოვრობენ და განუწყვეტელი ურთიერთობა აქვთ; ამიტომ მათი სიმღერები თავიანთი ხასიათით ძალიან უნდა ჰგავდეს ერთმანეთს. ჩვენ შეგვიძლია მხოლოდ გულის ტკივილი გამოვთქვათ, რომ ამ რაიონის სიმღერას აქამდე არ ეღიროს ნამდვილი გამოკვლევა.

მართალია, ჩვენ ჩაეწერეთ რამდენიმე ლექსუმური სიმღერა, მაგრამ ისინი ჩაწერილია არა გლეხებისაგან, არამედ ლექსუმელ პოლიციელებისაგან, რომლებიც თავიანთ მეგობარ გურულ და მეგრულ პოლიციელთა წრეში ტრიალებდნენ და ამის გამო, უძვეველია, ამ უკანასკნელთა გავლენა განიცადა ლექსუმურმა სიმღერამაც. ამჟამად მიგვითითებს თუნდაც აკაკი წერეთლის ცნობილი ლექსის „საყვარლის საფლავს ვეძებდი“ ნაწყვეტი.

მაინც განვიხილოთ ის მცირე რაოდენობის ლექსუმური სიმღერები, რომლებიც ჩაწერილ იქნა ჩვენს მიერ 1908 წელს.

პირველი მათგანია „სათამაშო“. მხედველობაში თუ მივიღებთ სიმღერის ჩაწერის ყველა დეტალს, როგორც, მაგალითად, იმას, რომ ბანი ძლივს ისმის და ა. შ., მაშინაც კი დავინახავთ, რომ სიმღერა არ კარგავს თავის წყობას და მიმდინარეობას კილოში, რომელიც ფრიგიულ კილო სოლს შეესაბამება. სიმღერა ერთტონალურია და ტაშისკვრის თანხლებით სრულდება. (იხ. სიმღ. № 3, 220 გვ.).

მეორე სიმღერა „სუფრული“. თავის პირველ ტაქტებში იგი არ იძლევა კილოს გარკვევის საშუალებას. მხოლოდ მეტერთმეტე ტაქტიდან შესაძლებელი ხდება მისი გამოცნობა, სახელდობრ ის, რომ სიმღერა აგებულია ფრიგიულ კილოზე სოლ-დიეზ.

სიმღერა საინტერესოა თავისი ბასო ოსტინატური სელებით და ტრიხორდებით. სიმღერა ერთგუნდოვანია.

საინტერესოა აგრეთვე სიმღერა № 1 „მაცრული“, რომელიც სამწუხაროდ, შეცდომებითაა ჩაწერილი და ამიტომ იგი აქ არ მოგეყავს.

შემდეგი სიმღერა — „ბებია“ — მეტად პოპულარული სახუმარო სიმღერაა და გავრცელებულია მთელს იმერეთში. ამ სიმღერის პირველ ნახევარშიაც არ არის ბანი, რასაც ჩვენ კარგად ვიცნობთ. სიმღერა ორტონალურია. პირველი მისი ნაწილი მიმდინარეობს მიქსოლიდიურ კილოში სოლ, ხოლო შემდეგ მიქსოლიდიურ დო კილოში გადადის და, ჩვენი ჩანაწერის მიხედვით, მთავრდება იონიურ კილოში სოლ, ნამდვილად კი ეოლიურ კილო მი-თ უნდა დამთავრდეს (ქართული კვინტი მი-სი). საზოგადოდ, ეს სიმღერა არა ლექსუმური, არამედ საერთო იმერულია. (იხ. სიმღერა № 4, გვ. 221).

დასასრულ, ყველაზე საინტერესო ადგილი ამ ჭკუფის სიმღერა
თა შორის, უეჭველად „საყვარლის საფლავს“ ეკუთვნის. ეს სიმღერა
რა საეგებით ახალია და აკაკი წერეთლის სიტყვების მიხედვით არის
შექმნილი. რა არის მასში საინტერესო? ჯერ ერთი, იგი იწყება სა-
ორგანო პუნქტის ფონზე, მოძახილის შემდეგ, რეჩიტატივით, ორ
ზედა ხმაში, მიქსოლიდიურ კილოში ფა. შემდეგ, სიმღერა მიიმა-
რება მიქსოლიდიურ კილოსაკენ სოლ (ორი ტაქტი) და შემდეგ იო-
ნიურ კილო ფა-ში ბრუნდება უკან. ეს ფა შემდეგ საფუძველს წარ-
მოადგენს მიქსოლიდიურ კილო ფა-სთვის, რომელიც თორმეტ ტაქტს
იჭიჭ კვლავ გადადის იონიურ ფა-ში (მის დომინანტში), პირველ
ხმაში გურული კრიმანჭულის (რულადების) მომენტებით. შემდეგ
სიმღერა კვლავ გადადის მიქსოლიდიურ კილოში სოლ, პირველ ხმა-
ში გურულ-მეგრული მინამღერებით (попевки) და, სიმღერის დასა-
სრული, დასკვნა ხდება იონიური კადანსით ფა, ე. ი. ჩვეულებ-
რივი მაჟორით.

ამ სიმღერის შექმნა საინტერესოა იმით, რომ, მიუხედავად
მტკიცე კავშირისა უძველეს კილოებთან, როგორცაც, რეჩიტატივი-
სა თუ სხვა მომენტების წყალობით, იგი ახლოა ჩვენს დროსთან.
მასადაამე, ჯერ კიდევ მაშინ, ორმოცი წლის წინათ, ხალხს შეეძლო
ახალი ფორმაციის მქონე სამხმოვანი სიმღერების შექმნა და მათი
შესრულება საკუთარ ქართულ კილოზე. აი, რა არის საინტერესო.
სამწუხაროდ, ამით გვიხდება საუბრის დამთავრება ლეჩხუმურ სიმ-
ღერათა შესახებ, რომლებიც დიდ ინტერესს წარმოადგენენ, მაგრამ
ჯერ არ არიან შეკრებილნი. (იხ. № 5, იქვე).

ჩვენ განვიხილეთ ყოველივე ის, რაც ხელთა გვქონდა. ეს, რა
თქმა უნდა, სრულებითაც არ ამოწურავს მთელ მასალას, მაგრამ ეს
მასალაც კი გვაძლევს ჩვენ ამა თუ იმ დასკვნების გაკეთების შესაძ-
ლებლობას.

ძველი იმერული სიმღერა იმ გარემოებას ადასტურებს, რომ
ეს სიმღერა, ისე როგორც აღმოსავლეთ საქართველოს სიმღერა,
ერთგუნდოვან ერთტონალურ, ერთგუნდოვან ორტონალურ და
მრავალტონალურ „გრძელ“ სიმღერებად იყოფა.

რაც შეეხება კილოებს, მათ იგივე კილოები აქვთ, როგორიც
ყველა ქართველ ტომთა სიმღერებს, ე. ი. როგორც ზევით აღვნიშ-

ნეთ: მიქსოლიდიურ, ეოლიურ, ფრიგიულ, დორიულ და იონიურ კილოთა შესაბამისი კილოები. ბევრი სიმღერა ერთ რომელიმე კლოზეა აგებული, ამასთან არის სიმღერები, რომლებიც ერთ კილოდან მეორეში გადადიან. მაინც, სიმღერაში მიქსოლიდიური კილო სჭარბობს.

გადავდივართ მეგრულ ხალხურ სიმღერათა წყობის განხილვაზე. მაგრამ ვიდრე ამას შევეუდგებოდეთ, რამდენიმე სიტყვას ვატყვით მეგრული ცალფა სიმღერის შესახებ.

ცალფა მეგრული სიმღერა სიმშვენიერითა და პოეზიით აღსავსე შესანიშნავ მუსიკალურ მინიატიურებს წარმოადგენს. ისინი იყოფა: ისტორიულ, სატრფიალო, ნანასებურ, ყოფა-ცხოვრებითს და სხვა მრავალგვარ სიმღერებზე, რომლებიც ზოგჯერ ამა თუ იმ წესჩვეულებასთანაა დაკავშირებული. ამ წესჩვეულებებს რელიგიური ხასიათი აქვთ და შორეულ წარსულში გადაეყვართ. ამ კატეგორიის სიმღერათა შორის ცნობილია სიმღერა „მზე შინაო“, რაც ბავშვის დაბადების დროს სრულდება, ან უფრო სწორედ, სრულდებოდა.

ბევრი სიმღერა, თუ მათი უმრავლესობა არა, მიძღვნილია სულიერი განცდებისა და სატრფიალო მომენტებისადმი. მათი მუსიკალირიკითაა გამსჭვალული. შესანიშნავია მეგრული ნანასებური სიმღერები, რომელთაც მხატვრული ღირსებები ახასიათებთ. ამ სიმღერებს ინტიმური ხასიათი აქვს; ისინი სრულდება შინაურ საოჯახო გარემოცვაში, შრომითი ცალფა სიმღერებისაგან განსხვავებით, რომლებიც, განსვენებული ჟურნალისტის პავლე აკობიას მოწმობით, ძველ დროს სრულდებოდა სამეგრელოში. ჩვენ მოგვყავს ამგვარი მელიოღია „გუთნურის“ სახელწოდებით (იხ. დანართში სიმღერა № 1), რომელიც შეასრულა ჩვენთან ავტორმა დიდი ხნის წინათ და გვარწმუნებდა, რომ ძველ დროს სამეგრელოში მღეროდნენ „ურმულსაც“, რაც არ შემონახულა.

ყველა არაშრომითი სიმღერა სრულდება ჩონგურის, ხოლო ზოგჯერ — ჩანგის აკომპანემენტით, მაგრამ ჩონგურს უფრო ხშირად უკრავენ ვიდრე ჩანგს.

დავიწყოთ ანალიზი ცალფა სიმღერებიდან, შემდეგ კი ორხმოვან და სამხმოვან სიმღერებზე გადავიდეთ. ყველა მათ კატეგორიაში, ისე როგორც იმერულ სიმღერებში, ჩვენ შევხვდებით კილოს

წყობას; ჩვენ ამ შემთხვევაში დაგვაინტერესებს იმის გარკვევა, თუ
სიმღერათა რომელ კატეგორიებში რა კილოები სჭარბობენ. აქედან
ვიწყებთ რა ანალიზს № 1 სიმღერისას „მზე შინაო“, ჩვენ ვხე-
დავთ, რომ იგი გამართულია კილოში მი, რომელიც გლარეანისეულ
ეოლიურ კილოს შეესაბამება. ამ სიმღერაში ჩონგურის ტრიხორდუ-
ლი აკომპანემენტი მოწმობს მეგრული სიმღერის ჰარმონიის მტკიცე
კავშირს სევანურ, გურულ, იმერულ და სხვა ქართველურ შტოთა
სიმღერებთან. (იხ. სიმღერა № 1 წიგნში „დასავლეთ საქართველოს
ხალხური სიმღერა“, გვ. 99).

სიმღერა № 2, „დიდო ღმერთო“ — შეესაბამება ეოლიურ კილოს
სოლ, ამასთან იგი რეჩიტატიული ხასიათისაა, სადაც, სოლისტთან
უნისონში მცირე გუნდი მღერის (იხ. იქვე № 2).

სიმღერა № 3, „თუ დიდი ღმერთი“ ისევე რეჩიტატიულია,
შეესაბამება ეოლიურ კილოს ფა და ისევე მიმდინარეობს გუნდურ
თანხლებით უნისონში (იხ. იქვე № 3).

სიმღერა № 4, „დუდი ოყვილარიმაფუ“ შეესაბამება ეოლიურ
კილოს მი და ისევე სრულდება გუნდის თანხლებით (იქვე, № 4).

სიმღერა № 5, „ვარა ნანი“ — იგივე კილო, ისეთივე შესრულე-
ბით (იქვე, № 5).

სიმღერა № 6, „ოროფაი“ რეჩიტატიული სიმღერაა, შეესაბამე-
ბა იონიურ კილოს სოლ (იქვე, № 6).

სიმღერა № 7, „ვაპ, ლორონთი“ შეესაბამება ეოლიურ კილოს
რე, ისე როგორც № 8 „ადამიან კოჩიშ სქუას“ (იხ. № 7 და 8, იქვე).

სიმღერა № 9 „საარშიყო“ — შეესაბამება მიქსოლიდიურ კილოს
სოლ.

სიმღერა № 10 „მეგრული არანანუ“ ორკილოიანი სიმღერაა.
მისი პირველი ნაწილი მიმდინარეობს კილოში, რომელიც შეესაბა-
მება მიქსოლიდიურ კილოს რე (4 ტაქტი), შემდეგ გადადის მიქსო-
ლიდიურ კილოში დო (აგრეთვე 4 ტაქტი) განმეორების შემდეგ
სიმღერა მთავრდება ეოლიური კილო რე-ს V—VI—VII—I საფეხუ-
რების კადანსით (იქვე № 10).

სიმღერა № 11, „მუ ვქიმიანა“ იწყება კილოს დომინანტადან,
რომელიც შეესაბამება იონიურ კილოს რე და მთავრდება ტონიკით
(იქვე, № 11).

სიმღერა № 12, „მიკეირს“ შეესაბამება ეოლიურ კილოს მი (იქვე № 12).

სიმღერა № 13, „სიმღერა“ (უტექსტოდ) კილო მელოდიაში, როგორც ჩანს, მიქსოლიდიური სი-ს შეესაბამება, აკომპანემენტში კი იონიური კილო მი სჭარბობს, გადახრით შუა ადგილას, მეორე საფეხურში (იქვე, № 13).

სიმღერა № 14, „ფერხული ჩონგურზე“ (უტექსტოდ) შეესაბამება იონიურ კილოს მი, მთავრდება IV საფეხურის კადანსით, ხოლო საგუნდო № 15 შეესაბამება მიქსოლიდიურ მი-ბემოლს; დასაწყისში აქვს ტრიხორდები, ბოლოში კი IV საფეხურის კადანსი (იხ. №№ 14 და 15, იქვე).

სიმღერას № 16, „მელოდია ჩონგურზე“ აქვს ფრიგიული კადანსი კილოსი, რომელიც მიქსოლიდიურ რე-ს შეესაბამება (იხ. იქვე, № 16).

გადავდივართ ჩვენს მიერვე ჩაწერილ მეგრულ ხალხურ სიმღერათა მუსიკალური წყობის განხილვაზე. პირველად შევეხებით სამ ორხმოვან სიმღერას.

პირველ მათგანს — № 17 „ლეისონ და კირია“ — აქვს კილო, რომელიც მიქსოლიდიურ კილო დო-ს შეესაბამება. კადანსი VII საფეხურისა.

მეორეს — № 18 „ფერხული“ — აქვს პირველ ნაწილში მიქსოლიდიური კილო სოლ, გაგრძელებას კი (სიმღერა № 19) — მიქსოლიდიური კილო დო, თავდაპირველი კილოს კადანსში გადასვლით.

რაც შეეხება საგუნდო სამხმოვან სიმღერებს, ჩვენ აქაც ვხვდებით კილოებს, რომლებიც დანარჩენ ქართველურ შტოთა კილოების ანალოგიურია; ასე, მაგალითად:

1. სიმღერა № 20, „სათამაშო“ — მიმდინარეობს კილოში, რომელიც მიქსოლიდიურ დო-ს შეესაბამება.

2. სიმღერა № 21, „ჩარიჩამა“ გურული სიმღერის სახელწოდების მქონე სიმღერაა. იწყება კილოში (ოთხი ტაქტი), რომელიც მიქსოლიდიურ რე-ს შეესაბამება; შემდეგ ხდება მოდულირება დიდ 2-ზე ზევით, მიქსოლიდიურ კილოში მი, აგრეთვე ოთხი ტაქტი; კიდევ შემდეგ, ტონით ზევით, ეოლიურ კილო ფა-დიეზ ტრიხორდში

კადანსით სოლ-დიეზზე (ფრიგიული კადანსი), შემდეგ კი ბრუნდება ისევ თავდაპირველ კილოში გასამეორებლად. მთელი სიმღერა ტრიხორდული სვლებითაა ავსილი და გურული სიმღერა „ჩარირა-მას“ ანალოგიურია.

3. სიმღერა № 22, „ფერხული“ — აქვს იონიური კილო სოლ-ის შესაბამისი კილო, რაც მის დომინანტაში გადადის.

4. სიმღერა № 23, „ფერხული“ (მეორე) შეესაბამება დორიულ კილოს დო.

5. სიმღერა № 24, „საცეკვაო“ იწყება მოძახილით დომინანტადან და გადადის იონიურ კილო სოლ-ის ტონიკაზე, შემდეგ ახდენს მოდულირებას დორიულ კილოში მი და ამ კილოს ფრიგიული კადანსით მთავრდება.

6. სიმღერა № 25, „ორი ოდელია“ ორტონალური სიმღერაა. მისი პირველი ოთხი ტაქტი მიიმართება კილოში, რომელიც იონიურ კილო სოლ-ს შეესაბამება, რაც შემდეგ გადადის დომინანტაში რე. შემდეგ მოდულაცია ხდება დომინანტით იონიურ კილოში ფა. შემდეგ წარმოებს მისი მონაცვლეობა პირველ კილოსთან და მთავრდება დორიულ კილო სოლ-ის კადანსით.

7. სიმღერა № 26, „ვადილა“ იწყება ეოლიურ კილოში ლა და შერვე ტაქტიდან იონურ კილო დო-ში გადადის. შემდეგ სიმღერა გრძელდება ისე, როგორც დასაწყისში, იხრება ერთი ტაქტით დორიულ კილოში სოლ და იონურ კილო დო-თი მთავრდება.

გადავდივართ ქრისტეფორე გროზდოვის მიერ შედგენილ მეგრულ სიმღერათა კრებულის განხილვაზე. მიუხედავად იმისა, რომ მასში გვხვდება ქალაქური ელფერის მქონე სიმღერები, ამ კრებულს მაინც თავისი ღირებულება ენიჭება. თუ მივიღებთ მხედველობაში იმ გარემოებას, რომ იქ მოთავსებული სიმღერები ჩაწერილია 60 წლის წინათ, რომ ბევრი ამ სიმღერათაგანი, განსაკუთრებით ცალფა სიმღერათა შორის, უკვე დაფიქსურებულია, ისინი არავის არ ახსოვს და მათ არც არავინ ასრულებს, მაშინ კრებულის მნიშვნელობა კიდევ უფრო გაიზრდება. მაგრამ ვიდრე თვით კრებულზე ვილაპარაკებდეთ საჭიროდ მიგვაჩნია რამდენიმე სიტყვა ვთქვათ მის ავტორზე.

ქრისტეფორე ნიკოლოზის-ძე გროზდოვი, გასული საუკუნის 90-იან წლებში, ქუთაისის გუბერნიის სახალხო სკოლების დირექტორი იყო. ის იყო მუსიკის დიდად მოყვარული ადამიანი, ქართული მუსიკალური ფოლკლორიც აინტერესებდა. მან შეკრიბა 19 ცალფა და საგუნდო მეგრული სიმღერა და გამოაქვეყნა ისინი კრებულის — „Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа» მეთვრამეტე გამოშვებაში, აგრეთვე პატარა წიგნაკის სახითაც გამოსცა ცალკე. მიიღო თუ არა მან სპეციალური მუსიკალური განათლება — ეს უცნობია, მაგრამ მუსიკაში გარკვეული ადამიანი რომ ყოფილა, ეს მეგრულ სიმღერათა მისი ჩანაწერებით ჩანს. გროზდოვს ჰყავდა ქართველი მეუღლე, რომელმაც თავისი მამის, დეკანოზ მრევლიშვილისაგან მემკვიდრეობით მიიღო იოანე ოქროპირის წირვის კახური კილოს ხელნაწერი. ქრისტეფორე გროზდოვი იცნობდა თბილისის სამუსიკო სასწავლებლის დირექტორს კომპოზიტორ ნ. ს. კლენოვსკის, გადასცა მას ეს ხელნაწერი და კლენოვსკიმ იგი ოთხმიანი შერეული გუნდისათვის გამართა.

ეს წირვა ცნობილმა მოსკოველმა გამომცემელმა პ. იურგენსონმა დაბეჭდა. ამის გამო ეურნალ «Русская музыкальная газета»-ს ფურცლებზე დიდი პოლემიკა გაიმართა. მასში 1902-3 წლებში მონაწილეობა მიიღეს: ეურნალისტმა ნ. კომპანეისკიმ, კომპოზიტორმა ნ. დ. კასტალსკიმ და ამ სტრიქონების ავტორმა. შემდეგ, როდესაც ნ. ს. კლენოვსკი მგალობელთა საიმპერატორო კაპელის დირექტორად დანიშნეს პეტერბურგში, მან ქ. ნ. გროზდოვი გაიწვია და კაპელის ინსპექტორად დანიშნა. გროზდოვი მთელი არსებით შეიჭრა სასულიერო მუსიკაში. ის კომპოზიტორ კასტალსკის დიდი თაყვანისმცემელი იყო, მიწერ-მოწერა ჰქონდა მასთან და გადასცა კიდევაც მას ზოგიერთი თავისი ხელნაწერი, მათ შორის, როგორც მაგონდება, მრევლიშვილისეული ხელნაწერიც კახური კილოს წირვისა. მე ხშირად დავდიოდი ნ. დ. კასტალსკისთან და ვიცოდი საქმის ვითარება.

ქ. გროზდოვის სიმღერათა კრებული ახლა უნიკემს წარმოადგენს, მაგრამ როდესაც ის გამოვიდა — გასული საუკუნის 90-იან წლებში — მაშინაც კი დიდი მითქმა-მოთქმა გამოიწვია. ჭერ ერ-

თი — კრებულს პოლიტიკური ელფერი ჰქონდა, რადგან მან ტექსტები მიაწერა არა ქართული შრიფტით, არამედ აკადემიურ ტრანსკრიპციის შრიფტით, თითქოს უფრო მეტი სისწორისათვის ფონეტიკურის მხრივ. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, კრებულს მაინც, მუსიკალური თვალსაზრისით, თავისი ღირებულება ჰქონდა. მას დართული აქვს წინასიტყვაობა, რომლის გაცნობა არაა ინტერესს მოკლებული.

წინასიტყვაობაში ქ. გროზდოვი წერს: „ეს სიმღერები მე ჩაწერე 1898 წლის ზაფხულში, ქუთაისის გუბერნიის სენაკისა და ზუგდიდის მაზრების სხვადასხვა ადგილას. ამ საქმეში ხალისიანად აღმომიჩინეს დახმარება: სახალხო მასწავლებელმა ფ. ხ. ამორდიამ და ქუთაისის გიმნაზიის მოწაფეებმა კ. ჩაჩიბაიამ და ე. ალშიბაიამ.

მეგრელებს ორი სახის საგუნდო სიმღერები აქვთ: გარკვეული ტექსტით და უტექსტოდ. უკანასკნელი სახის სიმღერები მარტოოდენ მინამღერისაგან შედგება. ზოგჯერ ხდება, რომ სიმღერას დროს რომელიმე შემსრულებელთაგანი აქსოვს რეჟიტატივით სიმღერაში საკუთარ იმპროვიზაციას, მოცემული შემთხვევის შესაბამისად. თუმცა ეს სიმღერები უფრო საინტერესო იყვნენ, ამ შემთხვევაში წმინდა მუსიკალური თვალსაზრისით, და, უმთავრესად ქველი კილოების (ხაზგასმა ჩენია) შემცველი არაჩვეულებრივად თავისებური პარამონიზაციის მხრივ, ისინი ჯერ არ შედიოდნენ ჩემი ამოცანის სფეროში: ჯერჯერობით მე შევჩერდი გარკვეული ტექსტის მქონე სიმღერებზე, რომლებიც უფრო მრავალმხრივ ინტერესს შეიცავენ.

ყველა ერთხმიანი სიმღერა სრულდება „ჩონგურის“ აკომპანემენტით: ეს ისეთივე ხალხური საქრავია (რუსული ბალადაიკის მსგავსი) მეგრელებსა და გურულებს შორის, როგორც ეგრეთ წოდებული „თარი“ ქართლელთა და სომეხთა შორის. ჩონგურს აქვს აბრეშუმის ოთხი სიმი, რომელთა შორის მეორე ერთი მესამედით მოკლეა დანარჩენ სამზე და დაკვრის დროს იმავე სიმაღლეზე ჟღერს, როგორზედაც სხვა სიმები, მიუხედავად იმისა — რა გადასვლებიც უნდა გაკეთდეს მათზე. წყობის სიმაღლე სხვადასხვაა: ყოველი მომღერალი ამ მხრივ პირად გემოვნებასა და ხმას ეყრდნობა. თვით წყობა ორი სახისაა. ერთი მათგანი ასეთია: დაუშვათ, მეოთხე სიმი არის სოლ, მესამე იქნება — სი, პირველი — რე (2, 12, 13, 15, 17

(№ 6-ში), ამასთან მეორე სიმი, უნისონში მესამე სიმთან, ოქტავით უნისონში მეოთხესთან, ოქტავით მალლა (№ 4-ში). მეორენაირი წყობა ასეთია: მეოთხე სიმი — სოლ, მესამე — ლა, პირველი — რე (№ 6-ში), ამასთან მეორე სიმი, უნისონში მესამე სიმთან, ოქტავით მალლა (№ 18-ში).

ბგერების ე. ი. ხმებისა და აკომპანემენტის ჩაწერის დროს, მე აღვნიშნავდი მხოლოდ იმას და იმ სახით, რაც და რა სახითაც გავიგონე; არ მიმიცია ჩემი თავისათვის რაიმეს მოკლებისა და მომატების ნება. ამრიგად, თუ იმ მომღერლებს, რომლებიც მე ხელთ მომხედნენ, ნებისთუ უნებლიეთ, შეჰქონდათ თავიანთ შესრულებაში რაიმე დამახინჯებანი, უეჭველია, ეს დამახინჯებანი ჩემს ნაწერშიაც შევიდა. აღნიშვნები: „ქალთა გუნდი“, „მამაკაცის ხმა“ მიგვიითებენ არა სიმღერის თავისებურებაზე, აუცილებლად ვაფთა ან ქალთაგან მათ სავალდებულო შესრულებაზე, არამედ იმაზე, თუ ვისი შესრულებით მომიხდა მე მათი მოსმენა“*...

ასეთია საყურადღებო შენიშვნები ამ წინასიტყვაობაში. ამის შემდეგ შევუდგეთ ქრ. გროზდოვის მეგრულ სიმღერათა კრებულის განხილვას.

კრებულში 18 სიმღერაა, თუმცა აღნიშნულია 19. საქმე ისაა, რომ მეშვიდე სიმღერაში (ლუტუ აფაქიას სიმღერა) ნოტები არ არის, მარტო ტექსტია. ამრიგად, ცალფა სიმღერა ნოტებით კრებულში ათია, საგუნდო კი რვა.

ცალფა № 1 „იანანა.“ სიმღერა უაკომპანემენტოა, მიმდინარეობს მინორულ ტრიხორდში ლა.

სიმღერა № 2. „დარიგება.“ სიმღერა მიმდინარეობს კილოში, რომელიც შეესაბამება მიქსოლიდურ კილოს მი, სოლ ნოტის შეცვლით (ბეკარით) მომღერლის პარტიაში, მესამე ტაქტში. იგი აგებულია ორ საფეხურზე აკომპანემენტში: კვარტსექსტაკორდი IV და I საფ. ორი უკანასკნელი ტაქტი მეორდება, როგორც დასაწყისში, უსიმღეროდ.

* ქრ. გროზდოვის მეგრულ ხალხურ სიმღერათა წინასიტყვაობიდან, ქუთაისი, 30 იანვარი, 1890 წ. „Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа“. Вып. 18, 1894 г.

სიმღერა № 4 „დამხრჩვალის სიმღერა“ აგებულია კილოზე, რომელიც შეესაბამება მიქსოლიდიურ კილოს რე, IV საფეხურებს, კვარტსეპტაკორდზე და I საფეხურის სეპტაკორდზე. დასასრული ისეთივეა, როგორც დასაწყისი.

სიმღერა № 6 „გლებთა ჭანყის სიმღერა“ რეჩიტატიული ხასიათის სიმღერაა, იგი აგებულია **Basso ostinato**-ს სახით კილოში, რომელიც ლა დორიულ კილოს შეესაბამება, კადანსით II საფეხურზე.

რაც შეეხება ნაწყვეტებს № № 12 და 13, პირველი, ისე როგორც მეორე, აგრეთვე რეჩიტატიულია: პირველის კილო მიქსოლიდიურ სოლს შეესაბამება, მეორე კი იონიურ ლა-ბემოლს. ორთავეს ბასო-ოსტინატური აკომპანემენტი აქვს.

სიმღერა № 15 „სიყვარული“ როგორც ჩანს ქალაქურია, როგორც მელოდიის ცვლილებით (დო-დიუზ), ისე ჰარმონიისა: ტონიკა — დომინანტა იონიური კილოსია.

რაც შეეხება სიმღერა № 17-ს, „სიყვარულს“, მას ისეთივე ჰარმონია და კილო აქვს, როგორც № 15, მაგრამ რეჩიტატიული ხასიათისაა და აკომპანემენტში ბასო-ოსტინატური მოძრაობა ახასიათებს.

სიმღერა № 16 „სიყვარული“ გაბმული სიმღერაა, იგი აგებულია კილოში, რომელიც ეოლიურ კილო ლა-ს შეესაბამება, კადანსით VII საფეხურზე. სიმღერა ოთხტაქტიანია და მისი აკომპანემენტი სრულდება ერთნაირად, უცვლელი სახით, როგორც სიმღერის დროს, აგრეთვე უსიმღეროდაც.

სიმღერა № 18 „სიყვარული“, აქაც სიმღერის დროს და უსიმღეროდაც ერთნაირ აკომპანემენტს ასრულებს ჩონგური; კილო უნდა ვიფიქროთ, შეესაბამება იონიურ კილოს სოლ, ამასთან, ისევე როგორც სხვა შემთხვევებში, აკომპანემენტი ბასო-ოსტინატურ ხასიათს ატარებს და კადანსს ჩვენის ფიქრით აქვს მინამღერი არიარალი, რაც უმეტეს შემთხვევაში აღმოსავლეთ საქართველოს სიმღერაშია მიღებული და სამეგრელოში ალბათ შემთხვევით მოხდა.

ამრიგად, ქრ. გროზდოვის მიერ ჩაწერილი ცალფა სიმღერები იყოფა რეჩიტატიულ და გაბმულ სიმღერებზე და ზოგ მათგანს ქალაქური ელფერი აქვს, ისე, როგორც სიმღერა № 15-ს.

გადავდივართ საგუნდო სიმღერებზე. ისინი სულ რვაა და ქალთა და ვაჟთა სიმღერებზე იყოფა. მათ შორის ოთხს ქალთა გუნდი ასრულებს, ოთხს — ვაჟებისა. ვაჟთა სიმღერებიდან „ღამქრულია“ (სიმღ. № 3), „აკა სირეჭიშო“ ჩაწერილია ქრ. გროზდოვის მიერ სამწილადი ზომით — დასაწყისში, შემდეგ კი — შერეული ზომით. იგი ი. კარგარეთელის კრებულში მოთავსებული სიმღერა „ჭგირი ჭგირიშას“ („კარგი კარგს“) ანალოგიურია და ხუთწილადი ზომითაა ჩაწერილი. ორწილადად იგი სრულდება აქამდე, სუფრასთან, თამადის მიმართ საყვედურის ტექსტით („თამადაო ჩანჩალაო, ვაი, ვაი“).

ქრ. გროზდოვის ჩანაწერში აღნიშნულია სიმღერის წარმოშობის დრო — 1887 წელი, როდესაც ამიერკავკასიის მოსახლეობაში საერთო სამხედრო ბეგარა შემოიღეს. ავტორის სიტყვით სიმღერა იმდენად პოპულარული იყო სამეგრელოში, რომ თითქმის ყველა საგუნდო სიმღერები განდევნა ხმარებიდან.

შემდეგი სიმღერა (№ 8) „ნადრევი ზამთარი“, ჩვენი აზრით, უფრო სევანურ ან რაჭულ სიმღერას წააგავს, ვიდრე მეგრულს. ამ უკანასკნელ სიმღერათა ბანი უფრო მოძრავია. ყოველ შემთხვევაში სიმღერას აქვს ისეთი კილო, რომელიც სოლ მიქსოლიდიურ კილოს შეესაბამება და ამავე კილოს ფრიგიული კადანსი აქვს. შემდეგ, სიმღერა № 10 „სუფრული“ ასევე ემსგავსება რომელიმე სევანურ სიმღერას, ვიდრე მეგრულს, რასაც მოწმობენ ტრიხორდები კვინტურ წყობებში და კვარტული ნახტომები უნისონში, კადანსში. სიმღერის კილო ეოლიურ დო-ს შეესაბამება.

ს ი მ ლ ე რ ა № 11 „სუფრული შაირები“ იწყება დომინანტადან და მთავრდება იონიური კილო დო-ს ტონიკით.

ქალთა საგუნდო სიმღერებიდან № 5 „ტუსადის სიმღერა“ ქალაქური წარმოშობის ახალი სიმღერაა, ახალი თავისი შაბლონური ტერცული სვლებით და ჰარმონიით. მისი კილოა თანამედროვე სოლ-მაჟორი, ე. ი. იონიური კილო.

ს ი მ ლ ე რ ა № 9 „დედა და შვილი“ აგრეთვე ახალ მოვლენას წარმოადგენს; პირველ ნაწილში იგი „ევროპიზებულია“, მის მეორე ნაწილს ეროვნული კოლორიტი აქვს მიცემული, მესამე კი რეჩიტატივით სხვადასხვანაირდება. სხვათა შორის, მეორე ნაწილის მელოდია გამოყენებული აქვს მელიტონ ბალანჩივაძეს ოპერა „დარე-

ჯან ცბიერში“ მეორე მოქმედების ქალთა გუნდში. საზოგადოდ, სიმღერა უეჭველად საინტერესოა, როგორც ახალი მოვლენა მზის კილოც სოლ-მაჟორია.

ს ი მ ლ ე რ ა № 14 „სიყვარული“ აგრეთვე ქალაქური წარმოშობისაა, რაზედაც მიგვითითებს მესამე ხმის სვლები სიმღერის ბოლოს. იგი იწყება სი-ბემოლ მაჟორში და ახდენს მოდულირებას ფა-მაჟორულ კადანსში.

ს ი მ ლ ე რ ა № 19 „სიყვარულის სიმღერა“ („სკან სანთელი“) იწყება ისე, როგორც სტუდენტთა რომელიმე სიმღერა და დასასრულამდე ორი ტაქტის წინ გადადის ქართულ ფრიგიულ კადანსში, რაც განსაკუთრებით საინტერესოა. სამწუხაროდ, სიმღერა ჩვეულებრივი ევროპული კადანსით თავდება.

საერთოდ, ქალთა ყველა საგუნდო სიმღერა წარმოშობილი აღმოჩნდა უსათუოდ საინტერესო მოვლენის შედეგად, როგორცაა ძველი კულტურის ახალთან შეტაკება. გასული საუკუნის 90-იანი წლები უნდა ჩაითვალოს იმ მომენტად, როდესაც სამეგრელოში ახალი სიმღერების შექმნა დაიწყო.

ამრიგად, მეგრულ საგუნდო და ცალფა სიმღერებშიაც, ქრ. გროზდოვის კრებულის მიხედვით არსებულ მცირე გამოწკლის გარდა, ასევე მოხაზულია სიმღერების კილოთა სტრუქტურა. კილოთა ეს სტრუქტურა ისეთივეა, როგორიც ყველა ქართველურ შტოთა სიმღერების კილოს სტრუქტურა. მეგრული სიმღერების ტრიხორდული ჰარმონიები კი აკომპანემენტებში უფრო უახლოვდებიან დასავლეთ საქართველოს: იმერეთის, გურიის, რაჭისა და სვანეთის სიმღერათა ჰარმონიებს. ქართლისა და კახეთის სიმღერებში ისინი უფრო იშვიათად გვხვდება.

ჩვენ განვიხილეთ აგრეთვე რამდენიმე ათეული მეგრული სიმღერა „ხალხური შემოქმედების სახლში“ დაცული მასალიდან, გრ. კოველამის ჩანაწერებით. ამ სიმღერათა უმეტესობა შესრულებულია ამა თუ იმ ადგილობრივი საკოლმეურნეო, ეთნოგრაფიული და სხვა გუნდების მიერ, ადგილობრივსავე საგუნდო მუშაკთა ძალებით. მაშასადამე, ეს სიმღერები შესრულებული იყო არა უშუალოდ გლეხების მიერ, არამედ ორგანიზებული გუნდებით, მაგრამ მაინც ბევრმა მათგანმა, როგორც, მაგალითად, „სისა ტურამ“, „ჩელამ“,

„წვალეთური სიცოცხლემ“ და მრავალმა სხვებმა არ დაკარგა თავისი სიმშვენიერე და ორიგინალური იერი შეინარჩუნა. მათში ახალი იყო ის, რომ ბევრი სიმღერა ზოგჯერ შესრულებული აღმოჩნდა სოლისტებით გუნდის ფონზე, ან ტრიოს მიერ და სხვა, რაც სიმღერის ახალ ფორმას, მის ახალ რედაქციას მოწმობს.

საერთოდ, ჩვენს მიერ გადათვალთვარებული ყველა სიმღერა მოწმობდა მათ მტკიცე კავშირს ძველ სიმღერებთან, მათ ჰარმონიებსა და კილოებთან, რომელთა შორის იყო კილოები, რომლებიც შეესაბამებოდნენ: ეოლიურ, ფრიგიულ, დორიულ, მიქსოლიდიურ კილოებს, უმათერესად ფრიგიული და სხვა კილოების კადანსებით, რომლებიც ზოგჯერ ერთმანეთს ცვლიდნენ.

მაინც, ეს ახალი სიმღერები მოითხოვენ თავიანთ გამოკვლევასა და გულდასმით განხილვას, რაც ჩვენი მუსიკისმცოდნეობის მორიგ ამოცანას წარმოადგენს.

მიუხედავად იმისა, რომ ამ გუნდებში სრულდება გადამუშავებული ძველი სიმღერები, ამ გადამუშავებაში შეტანილია ახალი მომენტები, რომლებიც მოწმობენ სიმღერის რომელიღაც მოძრაობას, მის ამა თუ იმ ახალ ფორმებზე, რომლებიც ჩვენს დროს წარმოიშვნენ. მაგრამ ეს სხვა თემაა.

გურულ ხალხურ სიმღერათა კილოს წუობა

როგორც წინათაც აღვნიშნავდით, ქართული ხალხური სიმღერა ზედმიწევნით საინტერესოა მეცნიერებისათვის. რად ღირს მარტო მისი პირველი ხმის განვითარება სამხმოვანებაში, თუ არას ვიტყვით მეორე ხმაზე. სვანურ, ნაწილობრივ რაჭულ და იმერულ სიმღერებში, მას აქვს განვითარების ერთი ფორმა (ვიღებთ უძველეს პერიოდს), ე. ი. მელოდის ჩვეულებრივი ტალღისებური ხაზები ზევით და ქვევით, გარდა რეჩიტატიულებისა; ქართლ-კახურში სხვა ფორმა: ორნამენტიკა „გრძელ“ და ნაწილობრივ „მოკლე“ სიმღერათა (რომლებიც, ალბათ, გლეხური ცალფა სიმღერებიდან მოდის) კატეგორიაში, და გურულ-მეგრულ სიმღერაში—მესამე ფორმა: კრიმანჭულის გამოჩენა. და აი, აქ მეტად საინტერესოა თვალყურის მიდევნება და რაიმე განმარტების მიცემა ამ მოვლენათაათვის: საკუთრად ჩვენი წარმოშობისაა ისინი თუ სადმედან მოტანილი, ხომ არ

არის აქ უცხო გავლენა. ყველა ეს, უამკველად, მეტად საინტერესო პრობლემა, თავის ცალკე გადაწყვეტას მოითხოვს.

მაშასადამე უშუალოდ გადავდივართ ჩვენ საკითხებზე, უშუალოდ შევეხებით ცალფა და საგუნდო, ორ და სამხმოვან გურულ სიმღერათა წყობას, რაც ამ შრომის თემას შეადგენს.

გადავდივართ რა გურულ სიმღერათა კილოს წყობის განხილვაზე, უნდა აღვნიშნოთ, რომ გურული სიმღერა თავის სიმკვირცხლის, სიმხნევისა და სიმძაფრის მეოხებით რამდენიმედ განცალკევებით დგას სხვა ქართველურ შტოთა სიმღერებისაგან. ჩვენ უნდა გავერკვეთ ყოველივე იმაში, რასაც გურული მღერის. ამ ქართველური შტოს სიმღერას ახასიათებს საკუთარი თავისებურებანი, რაც თვით მუსიკის ხასიათით გამოიხატება. უმრავლეს თავის სიმღერებში გურულს არ შეუძლია მშვიდად გამოსთქვას საკუთარი სულიერი განცდები და როგორც იტყვიან ხოლმე, ერთ ადგილზე იდგეს. ის მუდამ მოძრავია, მკვირცხლი და გრძნობამორეულია, ამიტომაც მისი სიმღერების ტემპებიც, უმეტეს შემთხვევაში, არაჩვეულებრივად გიჟმაჟი და მოძრავია.

გურული ხალხური სიმღერა რომ პოლიფონიურია — ეს უდაოა და დადასტურებას არ მოითხოვს. ჩვენ ამაში ვრწმუნდებით ყოველდღიურად, ყოველ საათს, რადიოგადმოცემით, კონცერტებითა და ანსამბლებით. მაგრამ თუ ანალიზს გავუყეებთ მთელ რიგ გურულ სიმღერებს, დავინახავთ, რომ მათ შორის გვხვდება სიმღერები გომოფონური და გომოფონურ-პოლიფონიური სტილისა და რომ ამ კატეგორიებს მინიჭებული აქვთ საკმაოდ დიდი ადგილი გურულ სიმღერათა შორის, რაზედაც ჩვენ ქვემოთ ვილაპარაკებთ.

ამრიგად, ვისახავთ რა ამოცანად კილოს წყობას, ჩვენ საერთოდ ვაკვრით შევეხებით მისი სტილისტური მხარის საკითხსაც. მაგრამ ვიდრე მათ შევეხებოდეთ, ჯერ საჭიროა თვით სიმღერის საფუძველზე — მის კილოზე ლაპარაკი. თუმცა ეს ძალიან ვიწრო, სპეციალური დარგია, მაგრამ ის, ისევე როგორც იმერული და მეგრული სიმღერები, თავის გაშიფრვასა და გარკვევაა მოითხოვს.

გურულ სიმღერათა ანალიზის დროს უწინარეს ყოვლისა შევეხეთ ჩვენს ჩანაწერებს, რომლებიც 50 წლის წინათაა ფიქსირებული. ჩვენს მიერ 1923 წელს ჩაწერილ სიმღერათაგან ერთი გაშიფრა

პროფ. დ. ნ. შვედოვმა (სამწუხაროდ, უტეკსტოდ) და ერთი-კომპ. წ. მშველიძემ.

შემდეგ ჩვენ გამოვიყენეთ ზ. ფალიაშვილისა და ა. ბენაშვილის ჩანაწერები.

ჩვენ ჩანაწერებთაგან გამოყენებულია: 12 ცალფა და 26 (არ ვთვლი 27-მარსელიეზას) საგუნდო სიმღერა. შემდეგ, ერთი ორხმიანი და ორი სამხმიანი სიმღერა ჩაწერილი ა. ბენაშვილის მიერ, ორი სიმღერა კ. ფოცხვერაშვილის და ჯერჯერობით ერთი „ალალო“ გრ. ჩხიკვაძის ჩაწერილი. ეს, რა თქმა უნდა, მცირე ნაწილია სიმღერათა იმ დიდი რაოდენობისა, რაც გურიას მოეპოვება. მაგრამ ესეც მნიშვნელოვანია იმ მხრივ, რომ სიმღერათა ჩაწერის პირველ გამოცდილებას წარმოგვიდგენს, რაც იმის ნათელ სურათს გვიხატავს, თუ რას და როგორ მღეროდნენ ნახევარი საუკუნის წინათ და რამდენად განსხვავდება ამ სიმღერათა თანამედროვე ვარიანტები იმ დროინდელი სიმღერებისაგან. ამ მხრივ ძვირფასია განსვენებული ზაქარია ფალიაშვილის ჩანაწერებიც, რომლებიც 1909 წელს გამოიცა.

განსაკუთრებით ეს საინტერესოა სიმღერათა პოლიფონიის მხრივ, რაც ამ შემთხვევაში ცალკე პრობლემას წარმოადგენს და ჩვენი ფოლკლორის დარგში მუშაყებმა მას საგანგებო დრო უნდა დაუთმონ.

საჭიროა აღინიშნოს, რომ ამ შემთხვევაში ჩვენ საინტერესო მოვლენებს ვხედავთ. გურული საგუნდო სიმღერა რამდენიმე სახისაა, სახელდობრ: გომოფონური სიმღერები პოლიფონიური მომენტებით, გომოფონურ-პოლიფონიური სიმღერები (№ 20) და პოლიფონიური. ამ პოლიფონიურ სიმღერებს აქვს ბასო-ოსტინატური სვლები (№ 36—38), ან სვლები შუა ხმაში (№ 37), ან პოლიფონია გაბმული ნოტით პირველ ხმაში (№ 22), ან პოლიფონია ყველა სამ ხმაში, ან პოლიფონია ყველა სამ ხმაში უკრიმანჭულოდ და პოლიფონიურ სიმღერათა ცალკე სახეობა კრიმანჭულით, ე. ი. რულადებით, რომლებიც იქნება გურულ პოლიფონიურ სიმღერათა განვითარების უკანასკნელ სტადიას წარმოადგენენ.

ჩვენ განვიხილავთ თუ რა კილოები აქვთ მათ, მაგრამ განხილვა მთელ ცალფა გურული სიმღერებიდან უნდა დაეწყოთ.

ეს ცალფა სიმღერები, ისე როგორც მეგრული, წარმოადგენენ განსაკუთრებული კატეგორიის სიმღერებს, რომლებიც ჩვენთვის აკომპანემენტით სრულდება. ეს სიმღერები არაა პოლიფონიური და თავიანთი ნაწი მელიოდიით სავსებით განსხვავდებიან საგუნდო სიმღერებისაგან. ისინი იმდენად სხვა სახისანი არიან, რომ შესაძლებელია იფიქროს ადამიანმა — ალბათ სხვა ხალხმა შექმნა და არა იმავე გურულებმაო.

პირველ სიმღერას იწყებს ჩონგური დორიულ კილოში ლა (13 ტაქტი). მოდერატოდან დორიული კილო გადადის იონიურ კილოში სოლ (11 ტაქტი), შემდეგ — ინტერმედია პირველ კილოში (სამი ტაქტი) და მეოთხე ტაქტზე, სამწუხაროდ, სიმღერა ჩონგურის აკომპანემენტის გარეშე ხდება, მაგრამ როგორც ჩანს, მიმდინარეობს ისევე იონიურ კილოში სოლ, რომელიც მთავრდება ჩონგურის პოსტლუდიით პირველ კილოში, ე. ი. დორიულ კილოში ლა. (იხ. სიმღერა № 1, წიგნში: „დასავლეთ საქართველოს ხალხური სიმღერა“).

სიმღერა № 2 „მზის სხივები აკოკრებენ მაისის ვარდს სასურველად“ დასაწყისში ეღერს ეოლიურ კილოში ფა-დიეზ, შუაში გადადის მიქსოლიდიურ კილოში ფა-დიეზ და დასასრულში უბრუნდება თავდაპირველ კილოს (სიმღერა), მიქსოლიდიურ კილოში ფა-დიეზ გადახრით (ორი ტაქტი) ჩონგურზე, სიმღერის დამთავრების წინ (იხ. სიმღერა № 2, იქვე)*.

სიმღერა № 3 „სიმარში კაბა დამეწვა“. მისი კილო აკომპანემენტში, როგორც ჩანს, არის დორიული ფა-დიეზ, ერთნაირი სიმღერის მთელს მანძილზე, სიმღერაში კი ფრიგიული სოლ-დიეზია. ამრიგად, ამ სიმღერაში თითქოს ორი კილო მოქმედებს. (იხ. სიმღერა № 3, იქვე).

სიმღერა № 4 „ჩემო ოქროს მკედელი“ საბავშვო სიმღერაა ფრიგიულ კილოში ლა. მასში საინტერესოა პოლიფონიური სვლა ჩონგურში, სიმღერის მეორე ნაწილში. (იხ. № 4, იქვე).

სიმღერა № 5 „მზე შინა და მზე გარეთა“. ეს შესანიშნავი სიმღერა დაფუძნებულია ეოლიური კილოს ფა-დიეზ IV საფეხურას

* მრავალსიტყვაობის თავიდან ასაცილებლად, ჩვენ არ ვწერთ, რომ ჩვენი კილოები შეესაბამებიან გლარეანის ამა თუ იმ კილოს, არამედ პირდაპირ ვასახელებთ მათ: იონიური, დორიული და სხვ. გლარეანის მიხედვით.

კვარტსექსტაკორდებზე, რომელიც, როგორც ჩანს, ამ კილოში მთავრდება. ყველაფერი, რაც შეიძლება მის შესახებ ითქვას, ისაა, რომ სიმღერა წარმოადგენს ღრმა ლირიკას, რომელიც გამოხატავს სევდის გრძნობას და იმავე დროს სიყვარულს ბავშვისადმი, ვისდამიც მიძღვნილია სიმღერა. მისი მელოდია ზეშთაგონების წყაროდ მოეწონა ბევრ კომპოზიტორს* (იხ. სიმღ. № 5, იქვე).

სიმღერები № 6, 7 და 8 უაკომპანემენტოდ. მათ შორის № 6 და № 8 სიმღერები მოცემულია მინორულ პენტატონში სოლ (მი-ბემოლს მერვე სიმღერაში დამხმარე ნოტად ვთვლით). რაც შეეხება მეშვიდე სიმღერას, იგი, კილოს წყობის მხრივ, რაღაც გაუგებარია: იგი მიქსოლიდიური კილოდან დო მიქსოლიდიურ კილოში ფა უნდა გადადიოდეს, ანდა იქნებ იონიურ სი-ბემოლიდან მიქსოლიდიურ ფა-ში გადადის. (იხ. სათანადო ნომრები, იქვე).

სიმღერა № 9. ყველაფერი, რაც შეიძლება მის შესახებ ითქვას, ის არის, რომ იგი მიმდინარეობს მიქსოლიდიურ კილოში რე. სიმღერას თუმცა ჩონგურის აკომპანემენტი აქვს, მაგრამ მეტად ერთგვარი და არასაინტერესო. (იხ. სიმღერა № 9, იქვე).

სიმღერა № 10 „ქალო ღამაზო“ უაკომპანემენტო, ღამაზი სატრფიალო სიმღერაა. პირველ ნაწილში მიქსოლიდიური კილო ფა აქვს, მეორეში—ეოლიური კილო იმავე სახელწოდებისა. (იხ. სიმღერა № 10, იქვე).

სიმღერა № 11 „ნეტამცაა, მომკლაცაა“ ჩონგურის აკომპანემენტით, აქვს ეოლიური კილო ფა. მერვე ტაქტში სოლ მეორე საფეხური მას დაწეული აქვს და ეს, ალბათ, როგორც კოლორიტული მომენტი, ერთხელ კიდევ მეორდება სიმღერის დასასრულის წინ. (იხ. სიმღერა № 11, იქვე).

სიმღერა № 12 „კარგსა სტუმარს დავესტუმრე“ მშვენიერი სიმღერაა იონიურ კილოში დო, სადაც მომღერალიცა და ჩონგურიც იწყებენ დომინანტით ან ამთავრებენ ტონიკით. ამასთან ჩონგურს, უკეთებს რა სიმღერას აკომპანემენტს, მიჰყავს დამოუკიდებელი ნაზი. (იხ. სიმღერა № 12, იქვე).

* მათ შორის ამ სტრუქტურების ავტორსაც, რომელმაც ამ თემაზე ვოკალიზი დაწერა პარიზის კონსერვატორიისათვის (პროფ. გეტისის კლასისათვის). ვოკალიზი დაიბეჭდა იქვე, 1929 წელს.

განხილული სიმღერებიდან შეიძლება შემდეგ დასკვნათა გამოტანა: ბევრ სიმღერას რეჩიტატიული ხასიათი აქვს (№№ 1, 2, 3, 9 და სხვ.) ბევრს — გაბმული, რომლებიც საინტერესოა გამომეტყველები მელოდიათა და რიტმით. უმრავლესობას მათ შორის უეჭველი მხატვრული ღირსებები მოეპოვება.

გადავდივართ გურული სამხმოვანი სიმღერების განხილვაზე, მაგრამ წინასწარ მათი ორხმოვანი საგუნდო სიმღერები უნდა განვიხილოთ. ასეთი ორი სიმღერა გვაქვს.

პირველი მათგანი № 13 „სათამაშო“, რეჩიტატიულად მიმდინარე სიმღერა მოთავსებულია კვარტის ფარგლებში (დორიული ტეტრახოორდი), ზედა ხმაში დამხმარე ნოტიო მი, ბანი კი ბასო ოსტინატოს წარმოადგენს. (იხ. სიმღ. № 13, იქვე).

მეორე სიმღერა № 14 „ყარანაი ყანაშია“ შენაცვლებითი სიმღერაა, რომელიც კვინტის ფარგლებში მიმდინარეობს (მიქსოლიდიური კილო ფა) და მთავრდება ამავე კილოს ფრიგიული კადანსით. (იხ. სიმღერა № 14, იქვე).

სამხმოვანი საგუნდო გომოფონური სიმღერები პოლიფონიის მომენტებით

პირველი ასეთი სიმღერა № 15 „ბროლის ყელსა მოგეხვევი“ სრულდება ჭერ მიქსოლიდიურ კილოში ფა, ხოლო შემდეგ, კადანსში, გადადის იონიურ კილოში ფა. პოლიფონიური სვლები მხოლოდ ორ უკანასკნელ ტაქტშია. (იხ. სიმღერა № 17, იქვე).

სიმღერა № 16 „რანინა“*. ისე როგორც სიმღერა № 15, აგებულია ორ კილოზე: მიქსოლიდიურ ფა-ზე და იონიურ ფა-ზე (№ 17—18 ტაქტებში), აგრეთვე კადანსში სიმღერის დასასრულს. ამ სიმღერაშიაც, ბანში, გვხვდება პოლიფონიური მომენტები, რომლებიც ზოგჯერ შეერთებულია მეორე ხმებთან: (ტაქტები: 5—9—14—17 23—27—32 და 35). (იხ. სიმღერა № 23, იქვე).

სიმღერა № 17 „ოდელა“ იწყება ეოლიურ კილოში სოლ. მეშვიდე ტაქტში იგი იხრება დორიულ კილოში სოლ, შემდეგ კი

* ეს „რანინა“ მსგავსი სიმღერა მოხედა აღმოსავლეთ საქართველოში — ქართლში, სოფელ ხოვლეთში, სადაც ჩაწერილია 1901 წელს გლეხებისაგან.

თავის თავდაპირველ კილოში ბრუნდება. ამ სიმღერაში მხოლოდ ერთი პოლიფონიური მომენტიცაა, ბანში, მერვე ტაქტში. (იხ. სიმღერა № 34, იქვე).

სიმღერა № 18 „აზადელია“ იწყება მიქსოლიდიურ კილოში სოლ და გადადის მიქსოლიდიურ კილოში დო (კადანსი მეორე საფეხურზე). შემდეგ ამავე კილოს რამდენიმე ტაქტია, სადაც მეორე (საშუალო) ხმა პოლიფონიურ მიმართებაშია ორ ტაქტში, შემდეგ სიმღერა კვლავ თავდაპირველ კილოში და მეორე საფეხურის კადანსით თავდება. საერთოდ, სიმღერა გომოფონურ-პოლიფონიური ხასიათისაა.* (იხ. სიმღერა № 37, იქვე).

სიმღერა № 19 „ზე, ია, ვა-ზე“ უფრო ჰომოფონური ხასიათისაა, ვიდრე პოლიფონიურის. კილო აქვს იონიური, კადანსი კი — ფრიგიული, რომელიც უნდა დამთავრდეს ნოტიო სი, რაც გამოტოვებულია. (იხ. მაგ. 19, იქვე).

სიმღერა № 20 „ფირუზი“ იწყება იონიურ კილოს სოლ დომინანტიდან და მეორდება ყოველი ექვსი ტაქტის შემდეგ. მეოთხე (უკანასკნელი) განმეორება მთავრდება დამახასიათებელი კადანსით, რაც უმთავრესად დასავლეთ საქართველოს სიმღერებში გვხვდება, სახელდობრ, ბანის მოძრაობით ტონებით ზევით, მეოთხე საფეხურში, რაც იძლევა იონიური კილოს დო კადანსს.

სიმღერა იწყება გომოფონიურად და წინადადების ბოლოს 5—6 ტაქტებში, კადანსში, თავდება პოლიფონიურად. პირველ განმეორებაში ბანი მიდის უცვლელად კადანსამდე, ხოლო პირველი და მეორე ხმები პოლიფონიურ მიმართებაშია. მესამე და მეოთხე განმეორებებში ყველა სამი ხმა პოლიფონიურ მიმართებაშია. (იხ. სიმღერა № 21, იქვე).

სიმღერა № 21 „ჭაშის ქალო მარიკელა“. ამ სიმღერაში, რომელსაც ეოლიური კილო ლა აქვს, წამყვანი როლი პირველ რვა ტაქტში მეორე ხმას უჭირავს; პირველი ხმა კი ასრულებს გაბმულ ნოტას, სიმღერის პირველი განმეორება იწყება მინორული ტრი-

* ეს სიმღერა შეიძლება განხილულ იქნეს აგრეთვე როგორც დაწყებული იონიურ კილო დო-ს დომინანტიდან და დამთავრებული ამავე კილოს ტონიით, კადანსით მეორე საფეხურზე, ამავე კილოში სიმღერის დასასრულის ჩათვლით.

ხორდიდან და მეხუთე ტაქტიდან მელოდიის მოძრაობა პირველ ხმაში გადადის. სიმღერის მეორე გამეორებისას ხდება იგივე, მთავრდება ეოლიურ კილოთი ლა, უნისონში.* (იხ. სიმღერა № 22, იქვე).

სიმღერა № 22 „ვაჰაჰე“ (სახუმარო). ეს სიმღერა მიეკუთვნება აგრეთვე გომოფონურ-პოლიფონიურ სიმღერათა ჯგუფს. მოძახილის შემდეგ იწყება რა ტრიხორდებით იგი გადადის სამხმოვანებაში შუაში კვარტსექსტაკორდით და თავდება სამი ხმის სვლით უნისონში.

მისი კილო, მოძახილში, როგორც ჩანს არის მიქსოლიდიური სოლ, გაგრძელება კი თანდათან გადადის იონიურ კილოში სი-ბემოლ, ორი განმეორებით. (იხ. სიმღერა № 28, იქვე).

სიმღერა № 23 სუფრული „ორი რამა“ პატარა სიმღერაა, რომელიც იწყება იონიური კილოს სი-ბემოლ მესამე საფეხურიდან, სადაც მეორე ხმა მიდის ბანთან უნისონში და კადანსში გადადის მიქსოლიდიურ კილოს მი-ბემოლ IV საფეხურში. თითქოს შესაძლოა, რომ ისიც გომოფონურ-პოლიფონიურ სიმღერათა ჯგუფს მიეკუთვნის.** (იხ. სიმღერა № 31, იქვე).

სიმღერა № 24 „რაშოვორრა“. ეს სიმღერა მოცემულია მიქსოლიდიურ კილოში სოლ. პოლიფონიური სვლები მასში მეხუთე და მეცხრე ტაქტებშია, გარდა ბანისა, რომელიც ნათელ ბასო-ოსტი-ნატურ ფიგურას წარმოადგენს, ისე როგორც სიმღერა № 36-ში (ამაზე ქვემოთ). ჩვენი ფიქრით, ამ სიმღერაში წამყვან მელოდიურ როლს მეორე ხმა ასრულებს, პირველი კი ასრულებს თავის პარტიას, როგორც ქვებგერა (подголосок, ამყოლი). საერთოდ, ეს არის მშვენიერი 12 ტაქტიანი გომოფონურ-პოლიფონიური სიმღერა. (იხ. სიმღერა № 36, იქვე).

სიმღერა № 25 „პროკლამაცია“. ეს სახუმარო სიმღერაც, რომელიც 1900 - იან წლებში ოზურგეთში (ახლა ქ. მახარაძე) ჩაისახა, გომოფონურ-პოლიფონიურ სიმღერათა ჯგუფს ეკუთვნის. რვატაქ-

* ეს სიმღერა შეიძლება განხილულ იქნეს აგრეთვე როგორც მიქსოლიდიური კილო სოლ-ის მქონე სიმღერა, კილოს მეორე საფეხურის კადანსით.

** ეს სიმღერაც შეიძლება აგრეთვე განხილულ იქნეს, როგორც № 20-ის მსგავსი სიმღერა („ფირუზი“), სადაც ბანები მიდიან საფეხურებით ზევით, ახალ ტონალობაში, ამ შემთხვევაში ლა-ბემოლ.

ტიან, სეკუნდებით აღმავალ-დაღმავალ მოძახილს აპყვება გუნდი, სადაც პირველი ხმა ასრულებს თავის პარტიას, ხუთი ტაქტის ფარგლებში, ერთ ხაზზე, მეორე მას აკომპანემენტს უქმნის ჯერ პოლიფონიურად (ორი ტაქტი), შემდეგ კი პარმონიულად (ოთხი ტაქტი), პირველად საორგანო პუნქტზე, შემდეგ კი — ტერცული მოძრაობით ქვევით, კვინტურ კადანსში. ბანი წარმოადგენს განუწყვეტელ ოსტანატოს; ბოლოვდება იონური კილო სოლ კადანსით. (იხ. სიმღერა № 38, იქვე).

სიმღერა № 26, „ოსა რერა ნანინა“. სიმღერა კუპლეტური ფორმისაა, რომელიც ყოველი განმეორების დროს ახდენს კადანსირებას ეოლიური კილოს სოლ VII საფეხურში. სიმღერა გომოფონურია და მთავრდება კილოს მთავარი საფეხურით ქართული კვინტით. ბგერები: 4-5 და 1 სქოლიოში აღნიშნულია როგორც დადაბლებულნი და, მაშასადამე, არ უნდა მოქმედებდნენ კილოზე. (იხ. სიმღერა № 18, იქვე).

სიმღერა № 27, „ინდი-მინდი“. სიმღერას იწყებს მოძახილი. პირველს მიყავს პირდაპირი მელოდიური ხაზი და წყდება, მეორე და მესამე ხმები კი ჩადიან და ამოდიან კვინტებით ორ ტაქტზე, ჩვენი ფიქრით იონიურ კილო სი-ბემოლში. შემდეგ ტერციული სვლებია, მას იქით კი მოდერატოში მღერაიან მარტო ბანები, რომლებიც მეორე ხმასთან ერთად პქმნიან საორგანო პუნქტს. მათ გაბმული ნოტიო ეოლიურ კილოში სოლ (ორი ტაქტი) უპასუხებს პირველი ხმა, რის შემდეგ მიდის ორი ტაქტი პოლიფონიური მომენტი-სა, რაც თავდება ტრიხორდით დო — ფა — სოლ, გამვლელი მი-ბემოლით.

შემდეგ მეორე ხმა ასრულებს სოლოს (სამი ტაქტი), მას უერთდება მეორე — მღერაიან ღუეტით. მათ შემდეგ იწყებენ კვლავ მარტო ბანები, როგორც მოდერატოში, და სიმღერა, როგორც პირველი ვარიაცია იონიური კილოში რე-ბემოლ ეოლიურ კილო სოლის შენაცვლებით მეორდება და თავდება კვლავ კადანსით დო — ფა — სოლ. შემდეგ მიდის სიმღერის მეორე ვარიაცია, ე. ი. სოლოს ასრულებს მეორე ხმა ზოგიერთი ცვლილებებით, მას უერთდება სხვა ხმა — მღერაიან ღუეტით — შემდეგ სოლოს ასრულებენ ბანები და ა. შ.

მესამე ვარიაციაში (არსებითად მანამდე) არის გამოტოვება და სიმღერა თავდება, ბანების სოლოდან მოკიდებული, ტრანსპორტი დო — ფა — სოლ. სიმღერის კილოა დორიული დო კადანსი, უმკველად, ერთ-ერთი უძველესთაგანია. (იხ. სიმღერა № 26, იქვე).

სიმღერა № 28, „იასამანი და ღვინოსა ხმიდა“ 12 ტაქტიანი პატარა სიმღერაა, სადაც პოლიფონიური სვლები კიდურ ხმებშია. მისი კილო, ალბათ, იონური სი—ბემოლია. (იხ. სიმღერა № 26, იქვე).

სიმღერა № 29, „ფერხული“ ესეც პატარა რვატაქტიანი ორწილადი ზომის სიმღერაა, რომელიც განსხვავდება თავისი რიტმით ჩვეულებრივი სამწილადი ფერხულებისაგან. უნდა ვიფიქროთ, რომ მისი კილო არის დორიული სოლ. საინტერესოა მასში სვლები დასასრულის წინ მთლიანი, სეკვენციურად მოძრავი სეპტაკორდებით, რომლებიც, სამწუხაროდ არ ხმოვანებენ საკმაო გარკვეულობით, როგორც აღნიშნულია შენიშვნაში, მაგრამ ჩვეულებრივ გურულ სიმღერაში გვხვდება. (იხ. სიმღერა № 33, იქვე).

სიმღერა № 30 „გურული მაყრული“ სიმღერა მიმდინარეობს მიქსოლიდიური კილოში ლა, V—VI—VII—I საფეხურების კადანსით. მასში, როგორც ჩანს, წამყვან როლს ასრულებს მეორე ხმა, პირველს კი მიჰყავს ხმა ტერციით (ორი ტაქტი) ამჟღავნის სახით, და მხოლოდ მეოთხე ტაქტის შემდეგ იშლება პოლიფონიურად. ბანი ოსტინატურია, კადანსი ლა—ზე უნისონში. (იხ. სიმღერა № 16, იქვე).

სიმღერა № 31, „მაყრული“— იწყება ეოლიურ კილოში მი (ოთხი ტაქტი), შემდეგ გადადის მიქსოლიდიურ კილოში სოლ, სადაც ხდება სიმღერის მოდულირება მიქსოლიდიურ კილოში რე, რომელიც შეგვიძლიან განვიხილოთ როგორც ეოლიურ კილო მის VII საფეხურზე, მით უფრო, რომ სიმღერა კიდევ გადადის ამ კილოში (ე. ი. მი) და მეორდება როგორც დასაწყისში. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ რე არის საორგანო პუნქტი, რომელზედაც სიმღერას ორი ტაქტი გამოთონურად სრულდება. იგი თავდება თავდაპირველი კილოს, ე. ი. ეოლიური მის VII საფეხურის კადანსით. სიმღერა, როგორც მეტწილად პოლიფონიური ხასიათის მქონე — მეტად საინტერესოა. (იხ. სიმღერა № 35, იქვე).

სიმღერა № 32 „ორირა“. პირველ ხმაში მოძახილის შემდეგ იწყებს გუნდი მიქსოლიდიურ კილოში სოლ და ტაქტის შემდეგ ახ-

დენს მოდულირებას მიქსოლიდიურ კილოში ფა, მთავარ საფეხურებზე შეჩერებით. შემდეგ სიმღერა მეორდება ამ ორ კილოში და ფეხდება II საფეხურის კადანსით, მეორე კილოს უნისონში. ამ სიმღერაში მეორე ხმას, მეტწილად, პირდაპირი მელოდიური ხაზი მიჰყავს, კიდური ხმები კი მოცემულია კონტრაპუნქტულად. (იხ. სიმღერა № 25, იქვე).

სიმღერა № 33 „ალი-ფაშა“. ეს სიმღერა „გრძელ“ მრავალტონალურ სიმღერათა კატეგორიას ეკუთვნის. მისი პირველი ნაწილი იწყება მეორე ხმის მოძახილით, რომლის შემდეგ პირველი და მესამე ხმები ებმებიან სიმღერაში მიქსოლიდიურ კილოში რე. ტაქტის შემდეგ, თუ სქოლიოს მიხედვით ვიმსჯელებთ (ამაღლებულია დო), ალბათ ხდება მოდულაცია ეოლიურ კილოში სი (კადანსი). შემდეგ, პიუ მოსოდან, ხდება მოდულაცია მიქსოლიდიურ კილოში ფა, სადაც კიდური ხმები პოლიფონიურადაა მოცემული, საშუალოს კი მიჰყავს რეჩიტატივი (4 ტაქტი). შემდეგ, ბგერა მი-ს დადაბლების წყალობით (იხ. სქოლიოში მეორე შენიშვნა), სიმღერა, როგორც ჩანს გადადის ჯერ დორიულ კილოში დო (სვლები მეორე და მესამე ხმებში პარალელური კვინტებით) და მიქსოლიდიურ კილო დო-ს მონაცვლეობით მიდის მეექვსე ტაქტში იონიურ კილო დო-ს დო ნოტში კადანსირებით. ამის შემდეგ კვლავ იონიური კილოა სი-ბემოლი, სადაც სამი ტაქტის მანძილზე მეორე და მესამე ხმებში მოქმედებს საორგანო პუნქტი. აქ პირველ ხმაში, მელოდიური ხაზი, ცოტათი კრიმანჭულს მოგვაგონებს, რვა ტაქტის მანძილზე მოქმედებს და გადადის მიქსოლიდიურ კილო სოლ-ის საორგანო პუნქტში, კრიმანჭულთ პირველ ხმაში. შემდეგ არის მონაცვლეობა ეოლიური კილო სოლ-ის (სქოლიოში სი დადაბლებულია) და რე-სი, რომელიც ამაღლებულ მეხუთე საფეხურში მიიმართება, რის შემდეგ, სამ ტაქტის იქით, იონიურ კილო რე-ს კადანსით (პირველ ხმაში გამოტოვებულია ფა-დიეზი) მთავრდება. მთელი სიმღერა წარმოადგენს ყოველგვარ კომბინაციებით, მოდულაციებით და კადანსებით აღსავსე განუწყვეტელ და ამასთან ძნელად გასარკვევ ნაკადს. (იხ. სიმღერა № 24, იქვე).

სიმღერა № 34, „ალი-ფაშა“ (მეორე ვარიანტი). ეს სიმღერა იწყება ისევე, როგორც პირველი, მეორე ხმის რეჩიტატივით მიქსო-

ლიდიურ კილოში ლა (სოლ-დიეზი გასაღებში შეცდომითაა დასმული), რაც დასტურდება პირველი ხმის ჩაბმითა და ბანების საორგანო პუნქტით, რომლებიც ქართული კადანსით გადადიან ეოლიურ კილოში ფა-დიეზ. მას მოსდევს შემდეგი ნაწილი ალევრო, ტონით მაღლა, სადაც პირველი ხმა უმთავრესად პოლიფონიურადაა მოცემული, მეორე ხმას ერთ მელოდიურ ხაზზე მიჰყავს რეჩიტატივი, ბანი კი მოქმედებს ხან საორგანო პუნქტის სახით, ხან ეშვება საფეხურებით ტემპო პრიმოდე. ტემპო პრიმოში პირველი ხმა კრიმანჭულს ამბობს, მეორეს მიჰყავს რეჩიტატივი, ბანი კი მიიმართება პოლიფონიურად და მთავრდება ქართული კადანსით ფა-დიეზ ლა-დიეზ დო-დიეზ — სოლ-დიეზ — რე-დიეზ, კადანსის მესამე ტაქტში (სადაც რიტენურთა) ნოტი მი-ბეკარ მიუთითებს სიმღერის გადასვლაზე მიქსოლიდიურ კილოში ფა-დიეზ, სადაც პირველ ხმაში მოქმედებს კრიმანჭული, მეორეში — რეჩიტატივი და ბანებში — საორგანო პუნქტი, რომელსაც გადაჰყავს მიქსოლიდიურ კილოში ლა-დიეზ, ეშვება კვარტებით (ბანებში: ლა-დიეზ — მი-დიეზ, სოლ-დიეზ — რე-დიეზ) და ტალღისებური აწვევ-დაწვევით იგი ამთავრებს თავის სვლას კადანსით იონიურ კილოს (ლა-დიეზ) უნისონში, კადანსის წინ, ბანშიაც საორგანო პუნქტია, პირველ და მეორე ხმებში კი პოლიფონიური სვლები.

საჭირო იყო ამ სიმღერის ტრანსპონირება, რაც თავის დროზე არ გაკეთდა, ამიტომ იგი თავის დუბლ-დიეზების წყალობით მოხვდა ლა-დიეზის ტონალობაში, რომელსაც არ იყენებენ. ყოველ შემთხვევაში, სიმღერა როგორც ვარიანტი, ძალიან საინტერესოა. (იხ. სიმღერა № 39, იქვე).

სიმღერა № 35, „ხასანბეგური“. მიქსოლიდიურ კილო რე-ს სამ შასავალ ტაქტს შემდეგ, სიმღერას იწყებს გუნდი მოდერატოში, მიქსოლიდიურ კილოში ლა. სქოლიოში ციფრით 2 აღნიშნული ნოტები ბანსა და კრიმანჭულში, მიგვითითებენ ბგერებზე, რომელიც უფრო ნოტა დო-სკენ იხრება და არა დო-დიეზისაკენ.* შემდეგ ჩვენ

* მიუხედავად იმისა, რომ ამ სიმღერაში დო-დიეზების ნოტები მეოთხე და პირველ ტაქტებში დადაბლებულია და თითქოს მათ დორიულ კილოში ლა მიუყავართ, ჩვენ მაინც სიმღერას მიქსოლიდიურ კილო ლა-ში ვთვლით, ვინაიდან შემდეგ ყველგან ამ სიმღერაში დასმულია სუფთა დო-დიეზები.

ვხედავთ იგივე სურათს (სქოლიოში აღნიშნულია ციფრით 4), რომელიც გადადის მიქსოლიდიურ კილო რე-ს საორგანო პუნქტში, სადაც მის ფონზე მღერის მხოლოდ მეორე ხმა, მეოთხე ტაქტში ახდენს მოდულირებას მიქსოლიდიურ კილოში ლა, აქაც საორგანო პუნქტში, სადაც ციფრები 5 და 6 მიუთითებენ აგრეთვე ამალღებულ ნოტებზე, რომლებიც ბანში საორგანო პუნქტით მიიმართებიან (დო-დიეზ და ფა-დიეზ, პირველ ხმაში, ოთხი ტაქტი) და შემდეგ გადადიან მიქსოლიდიურ კილოში სოლ (აქაც ოთხი ტაქტი). ამის შემდეგ, სამჯერ, შემოკლებული სახით, მეორდება სიმღერის მთავარი ნაწილი მიქსოლიდიურ კილოში ლა კრიმანჭულით, აქედან ხდება გადასვლა დუეტში (მიქსოლიდიური კილო რე, შემდეგ კი — ლა) სადაც ფა და დო უნდა იქნენ ამალღებულნი (სქოლიოში ციფრები 2-3). სიმღერა, ჩვენი ფიქრით, თავდება (უკანასკნელი ხუთი ტაქტი) ეოლიურ კილოში ლა.

მთელი სიმღერა, ბუნებრივი წყობის გამო ძნელია ზუსტად გასარკვევად და ამიტომ ჩვენ იძულებულნი ვართ ყველაფერი პირობითად განვსაზღვროთ. (იხ. სიმღერა № 27, იქვე).

სიმღერა № 36, „ხასანბეგური“ (მეორე ვარიანტი). ამ სიმღერას ნელი ტემპით იწყებს მეორე ხმა, მოძახილი, შემდეგ კი მოდერატოში იწყებს გუნდი, იონიურ კილოში რე, კრიმანჭულით პირველ ხმაში, გაბმული ნოტი—მეორეში და ბასო-ოსტინატო—მესამეში. ამის შემდეგ მიდის ალეგროს ტემპი ნონ ტროპო, სადაც ოთხი ტაქტის მანძილზე მეორე და მესამე ხმები ზუსტად იმეორებენ წინანდელ მოძრაობას, კრიმანჭული კი ცვლის მელიოდიურ სურათს. ამის შემდეგ იწყება ყველა სამი ხმის სვლები მცირე სეპტაკორდებით პირდაპირი მოძრაობით ზევით, ქვევით კი — პარალელური სამხმოვანებებით და მენო მოსოში გადადიან ტრიხორდში სოლ-დო-რე (მიქსოლიდიური კილოსი სოლ), შემდეგ კი — მეორე ხმისა და ბანების დუეტში (12 ტაქტი), რაც გადადის მიქსოლიდიურ კილოში რე და ახდენს მოდულაციას მიქსოლიდიურ კილოში ფა-დიეზ (გასაღებში ერთი ზედმეტი დიეზია დაწერილი), სადაც ბანი მიდის საორგანო პუნქტით, მეორე ხმა კი რეჩიტატივით. დუეტი თავდება გადასვლით ახალ კილოში—იონიურ კილოში მი-ბემოლ, რომელიც მიქსოლიდიურ მი-ბემოლთან მონაცვლეობს, სადაც ბანების და ნა-

წილობრივ მეორე ხმის სვლები ორჯერ მოგვაგონებენ სიმღერის დასაწყისის მოძრაობას მოდერატოში. შემდეგ არის ხმების სვლები ოქტავეებით პირდაპირ მოძრაობაში ზევით და პარალელური სამხმოვანებებით ქვევით; ეს ხმები გადადიან მიქსოლიდიურ კილოში ლა-ბემოლ, ტრიხორდში, შემდეგ კი — მეორე ხმისა და ბანების დუეტში (რვა ტაქტი), აქედან მიქსოლიდიური კილოებისა მი-ბემოლში (ისიც რვა ტაქტი) და სოლ-ში (იგივე).

სიმღერა, მისი მეშვიდე საფეხურიდან მოყოლებული, თავდება ეოლიური კილოთი მი.

ასეთია ეს სიმღერა, რომელიც შეასრულეს ჩემთან მოსკოვის უნივერსიტეტის გურულმა სტუდენტებმა. როგორაც უნდა ცილდებოდეს ის პირველ ვარიანტს, მას მაინც ბევრი რამ საერთო აქვს ამ ვარიანტთან. ყოველ შემთხვევაში სიმღერის ვარიანტი ზედმიწევნით საინტერესოა. (იხ. სიმღერა № 41, იქვე).

გურული სიმღერები ზაქ. ფაღიაშვილის კრებულიდან

1. „აბა დელი“ პატარა ლაშქრული სიმღერაა. იწყება მოკლე მოძახილის შემდეგ, მიქსოლიდიურ კილო ფა-ს IV საფეხურიდან და მეოთხე ტაქტიდან გადადის თავისი კილოს პირველ საფეხურში (პირველად ტრიხორდში). შემდეგ მიდის მიქსოლიდიური კილოს (საორგანო პუნქტზე) მი-ბემოლური მოდულაცია, ოთხხმოვანებით პირველ ტაქტში, რაც ძალიან იშვიათად გვხვდება, და შემდეგ ბრუნდება თავის პირველ კილოში; თავდება მიქსოლიდიურ კილო მი-ბემოლის II საფეხურის კადანსით. სიმღერა გომოფონურ-პოლიფონიური სტილისა. (იხ. მაგალ. სიმღერათა კრებულში № 3, გვ. 5—6).

2. „მგზავრული“ (გრძელი). სიმღერა ისევე იწყება მიქსოლიდიურ კილო სოლ-ის IV საფეხურიდან, საორგანო პუნქტზე და მესამე ტაქტის დასაწყისში ცოტა ხნით იხრება მიქსოლიდიურ კილო დო-ში. შემდეგ, ისევე, მოდულაციაა ტონით ქვევით მიქსოლიდიურ კილოში ფა (საორგანო პუნქტი სამი ტაქტი), შემდეგ — გადასასვლელი ტაქტები მიქსოლიდიურ კილო დო-ში, სადაც ბანში უჩვეულო სვლაა კვინტაზე (საორგანო პუნქტი დო); იგი 4 ტაქტს გრძელდება და გადადის თავდაპირველ კილო სოლ-ში, რომელიც მონაცვლეობს

ფა კილოსთან (საორგანო პუნქტი სამი ტაქტის ფარგლებში გაბმულ ნოტიო ზევით და შემდეგ ოთხზმოვანებისთანავე საშუალო ხმაში მერვე გვერდი, პირველი ტაქტი). შემდეგ კვლავ ნაცნობი სურათი, ე. ი. მიქსოლიდიური კილო დო (კიდურ ხმებში საორგანო პუნქტი კვინტაზე, სამი ტაქტი) და კვლავ მიქსოლიდიურ კილო სოლ-ში გადასვლა. შემდეგ კვლავ ხდება მისი მონაცვლეობა მიქსოლიდიურ კილო ფა-სთან, დო-სთან (9 გვ.) და ბოლოს — განუწყვეტელი მონაცვლეობა ამ სამი კილოსი ზოგჯერ ორზმოვანებით საშუალო ხმაში (გვ. 10). სიმღერა თავდება ყველა სამი ხმის უნისონით მთავარ კილოში, ე. ი. მიქსოლიდიურ სოლ-ში. (იხ. სიმღერა № 4, 6—7—8—9—10 და 11 გვერდებზე).

3. „მრავალფაშიერ“. ეფიქრობთ, რომ ეს სიმღერა მოძახილს შემდეგ იწყება მიქსოლიდიურ კილო ფა-ს მეოთხე საფეხურიდან, რომელიც მონაცვლეობს VII და I საფეხურებთან. სიმღერის დასასრულს მიქსოლიდიური კილო ფა გადადის ეოლიურ კილო დო-ს კადანსში (სამი უკანასკნელი ტაქტი). მოკლე პოლიფონიურ სიმღერას აქვს აგრეთვე გომოფონიის მომენტები. (იხ. სიმღ. № 5, გვ. 11).

4. „ინდი-მინდი“. სიმღერა იწყება თემით ბანში იონიურ კილო სოლ-ისა, რომელიც ოთხჯერ მეორდება და ყოველთვის გადადის დორიულ კილოში მი, საორგანო პუნქტში, რომელიც იონიურ კილო ლა-ს კადანსში ახდენს მოდულირებას (იხ. პირველი რვა ტაქტი). 8 ტაქტის შემდეგ სიმღერის მოდულაცია ხდება ტონით ქვევით, 4 ტაქტის მანძილზე, მთავრდება კვლავ იონიური კადანსით ლა, ხოლო შემდეგ სოლ კადანსით, რომლებიც შემდგომ ოთხ ტაქტში მეორდება. რამდენიმე გადასასვლელ ტაქტს შემდეგ ხდება მთლიანად განმეორება სიმღერისა, როგორც დასაწყისში, იმავე კადანსებით, ტონით ზევით და ტონით ქვევით და კიდევ უკანასკნელად განმეორება იმავესი დასკვნითი კადანსით იონიურ კილოში ლა. სიმღერა პოლიფონიური სტილისაა, საორგანო პუნქტის საინტერესო დამატებებით. (იხ. სიმღერა № 6, გვ. 12).

5. „ინდი-მინდი“ (პირველის ვარიანტი). ეს ვარიანტი იწყება მიქსოლიდიურ კილოში რე-ბემოლ და ორი ტაქტის შემდეგ გადადის იონიურ კილო სი-ბემოლში. შემდეგ სოლოა ბანში, მიქსოლიდიურ კილოში სი-ბემოლ (1 ტემპოში), რომელიც გადადის გაუგებარ დო-

სონირებულ თანხმოვანებებში პირველსა და მეორე ხმებში და შემდეგ მთავრდება მიქსოლიდიურ კილო სი-ბემოლის (დო-სოლ) მეორე საფეხურის კადანსით. სიმღერის გაგრძელება იმყოფება ამავე მიქსოლიდიურ კილოში სი-ბემოლ, ქვევით კი რეპრიზის შემდეგ, ისევე როგორც ტემპოში 1, მაგრამ 4/4 ზომით. უკანასკნელი ხუთი ტაქტი მთავრდება მიქსოლიდიური კილოთი სი-ბემოლ, გადახრით უკანასკნელ ტაქტში ლა-ბემოლურ მიქსოლიდიურ კილოში, კადანსით მის მეორე საფეხურზე.

ეს სიმღერა უფრო მეტად გომოფონიური ხასიათისაა, ვიდრე პოლიფონიურისა. (იხ. სიმღ. № 7, გვ. 14.).

6. „**დელი ოდელი ოდელია**“. სიმღერა იწყება მიქსოლიდიურ კილოში სოლ, ახდენს მოდულაციას მეოთხე ტაქტში იონიურ კილოში სოლ და მერვე ტაქტზე გადადის ამავე კილოს IV საფეხურში (საორგანო პუნქტის დო ნოტა), მის V საფეხურთან მონაცვლეობით. კადანსი კი რეპრიზის შემდეგ, მაინც VII—I საფეხურის მიქსოლიდიური კილოსია; სიმღერა გომოფონური სტილისაა. (იხ. № 8, გვ. 15—16).

7. „**ვადილა**“ მოკლე, მზიარული საცეკვაო სიმღერაა, მიქსოლიდიურ კილოში სოლ. ოსტინატური სვლები ბანში და მეორე ხმაში მკაფიო, რიტმულ ხასიათს აძლევენ სიმღერას. სიმღერა თავდება მიქსოლიდიურ კილო სოლ-ის ფრიგიული კადანსით. სიმღერა პოლიფონიური სტილისაა. (იხ. № 9, 16—17)*

8. „**ხელხვაე**“, პირველი ვარიანტი. სიმღერა „გრძელთა“ კატეგორიას ეკუთვნის, იწყება ეოლიურ კილოში რე და მერვე ტაქტზე გადადის მიქსოლიდიურ კილოში დო (ტრიხორდი გაბმულ კვინტაზე დო-სოლ და სხვა აკორდები, ექვსი ტაქტის ფარგლებში) და ახდენს მოდულაციას მიქსოლიდიურ კილოში ფა; ორი ტაქტის შემდეგ გადადის მიქსოლიდიურ კილოში სი-ბემოლ, რომელიც თავდება მეორე საფეხურის კადანსით (დო-სოლ), ქრომატიული გადახრის (ლა-ბეკარ) მეშვეობით. შემდეგ ხდება გაგრძელება კვლავ მიქსოლიდიურ კილოში სი-ბემოლ, სადაც მეორე ხმები ტერციით მიიმართებიან და ოთხხმოვანებას ჰქმნიან. ამ კილოს მეორე ტაქტის ბოლოს ხდება გა-

* ვინაიდან სიმღერა № 10 „ხელხვაე“ ავტორს „უცხო“ ჰგონია და ის მომღერალთა მიერ გადმოცემული იქნა არა სავსებით ზუსტად, ჩვენ გვერდს ვუხვევთ მას და გადავდივართ მისი ვარიანტის ანალიზზე.

დასვლა ახალ მიქსოლიდიურ კილოში ფა, რაც მონაცვლეობაშია მიქსოლიდიურ კილოსთან სოლ და გადადის კვარტსექსტაკორდში ლა-ზე და სხვა აკორდებში და მონაცვლეობაშია უკანასკნელ კილოსთან გაბმული კიდურ ხმებზე სოლ. შემდეგ კვლავ კვარტსექსტაკორდი ლა-ზე, რომელიც მონაცვლეობს სხვადასხვა აკორდებთან გაბმულ ნოტზე პირველ ხმაში ლა, კონტრაპუნქტების კვინტური სვლებით მეორე-მესამე ხმაში, რა ამრიგად, რამდენიმე ტაქტის შემდეგ, სიმღერა თავდება კადანსით ეოლიურ კოლო რე-ს კვინტაში. სიმღერა პოლიფონიური სტილისაა, უკრიმანჭულო. განსვენებულ ავტორს ზოგი მომღერალი ეუბნებოდა, რომ სიმღერა თითქოს ცნობილ „ალი-ფაშას“ ვარიანტს წარმოადგენს, სხვა მკოდნეები—რომ იგი ვარიანტია ძველი „ხელხვავისა“, რომელიც სიმინდის რჩევის დროს სრულდება.

ეს სიმღერა თავის რეჩიტატივით საშუალო ხმაში, ყოველ შემთხვევაში მოგვაგონებს „ალი-ფაშას“, ვინაიდან „ალი-ფაშას“ ტექსტი, უმჯველად, უგვიანესი წარმოშობისაა. შეიძლება დაბეჭითებით ვთქვათ, რომ მის თავდაპირველ რედაქციას „ხელხვავი“ დაედვა საფუძვლად. (იხ. სიმღერა № 11, გვ. 22—23—24).

9. „ალი-ფაშა“. ეს სიმღერა „გრძელთა“ კატეგორიას ეკუთვნის. იწყებს მოძახილი. გუნდი ებმება სიმღერაში იონურ კილოში სოლ, მის შემდეგ, ერთ ტაქტში, არის გადახრა ტონით ქვევით და შემდეგ კადანსი იონურ კილოსი სოლ. შემდეგ ტრიხორდი ლა-ზე მიქსოლიდიურ კილოში ლა (მეოთხე ტაქტში), რომლებიც ტონით ქვევით გადადიან მიქსოლიდიურ კილოში სოლ (ორ შემდგომ ტაქტში არის გაბმული ნოტები კიდურ ხმებში) და ბოლოვდებიან მეორე საფეხურის კადანსით ლა-ში. სიმღერა გრძელდება იმავე მიქსოლიდიურ კილოში სოლ, (სამი ტაქტი), მას მისდევს მოდულაცია ტონით ზევით, მიქსოლიდიურ კილოში ლა, გაგრძელების ერთი ტაქტი; ამას მოჰყვება გარდამავალი ტაქტი მიქსოლიდიურ კილოში ფა-დიეზ, რომელიც ორი ტაქტის ფარგლებში მოქმედებს; შემდეგი სამი ტაქტია მიქსოლადიური კილოში, გარდამავალი II—I—IV საფეხურებში ნაწილობრივ ეოლიურ კილოში სი, რაც მთავრდება მკვეთრი მოდულაციით მიქსოლა-

დიურ კილოში სოლ-დიეზ. ეს თავდება კადანსით, რომელიც მოდულაციას ახდენს უნისონში, როგორცა ჩანს იონიური კილოდან სი.

ეს „ალი-ფაშა“ დიდად განსხვავდება სიმღერების სხვა შემკრებთა ჩანაწერებიდან მით, რომ მას კრიმანჭული არ ახლავს და არც ისე პოლიფონიურია. (იხ. სიმღერა № 12, გვ. 24—26).

10 „პატარა საყვარელო“. ამ სიმღერას იწყებს პირველი ხმა, მის შემდეგ—მეორე, იონიურ კილოში მი-ბემოლ, რომლებიც ამთავრებენ თავიანთ მოძრაობას მოდულაციით იონიურ კილო სი-ბემოლში; იგი შეიძლება ჩაითვალოს ძირითად ნოტად, რომელსაც გადაჰყავს იგი ბანზე უფრო შორს. მოდერატოდან ბანი იწყებს თემის შესრულებას მიქსოლიდიურ კილოში სი-ბემოლ (თითქოს ორივე კილოს აერთიანებს), რომელიც ორი ტაქტის შემდეგ, უერთდება რა გუნდს, მთავრდება, როგორც პირველ შემთხვევაში, კვლავ მოდულაციით იონიური კილოს სი-ბემოლში სიმღერის შემდეგი პირველი ვარიანტისათვის, რაც განვითარებულია 16 ტაქტამდე, პიუ მოსომდე. პიუ მოსოდან მიდის სიმღერის მეორე ვარიანტის შესრულება, აგრეთვე 16 ტაქტის ფარგლებში, ზუსტად ისეთივე კადანსით იონიური კილოს სი-ბემოლში.

სიმღერა იუმორისტული შინაარსისაა, კუპლეტური ფორმის, პოლიფონურ-გომოფონური სტილისაა, და ამრიგად, მას მხოლოდ ერთი მოდულაცია აქვს. (იხ. № 13, გვ. 26—27).

11. „ინდი-მინდი“, დ. არაყიშვილის ფონოგრაფიულ ნაკრებთაგან, ფიქსირებული შ. მშველიძის მიერ.

სიმღერას პირდაპირ იწყებს გუნდი, იონიური კილო ფა-ს დომინანტიდან და მტკიცდება მთავარ საფეხურზე.

შემდეგ გაგრძელება ამავე კილოში, ტონიკაში და დომინანტაში, რაც მთავრდება მეექვსე ტაქტზე მიქსოლიდიურ კილო სოლ-ის ტრიხორდით: სოლ-დო-რე, შემდეგ ქვევით კი კვლავ თავდაპირველი კილოა, რომელიც ახდენს კადანსირებას ოთხი ტაქტის შემდეგ ისევ სოლ-ში და მთავრდება თავდაპირველი კილოთი.

შემდეგ, 22 ტაქტიდან, მიდის სიმღერის პირველი ვარიაცია. აქ ისე, როგორც დასაწყისში (მეშვიდე ტაქტიდან), სიმღერის გამეორებაა ნახევარტაქტიან რიტმულ შემოკლებით და შემდეგ ცვლილებით და სიმღერის რიტმულ განვითარებით 15 ტაქტის ფარგლებში.

კიდევ შემდეგ, უფრო ქვევით, ხდება სიმღერის მეორე განმეორება, ბანის მცირე პარამონიულ და რიტმულ ცვლილებით და რიტმულ-მეტროლოგიური ფიგურით პირველსა და მეორე ხმებში (რვა ტაქტი), რასაც მოსდევს გადასვლა მიქსოლიდიურ კილოში და, რაც მთავრდება იონიური კილოს ფა კადანსით.

კიდევ უფრო ქვევით, მესამე გამეორებისას ამავე კილოში, სიმღერა თავდება დორიულ კილო სოლ-ის კადანსით—ტრიხორდით.

სიმღერა პოლიფონიურია, საინტერესოა თავისი კრიმანჭულით, განსაკუთრებით კი — სავსებით ორიგინალური კადანსით, რაც უჩველეს დროს უნდა მიეკუთვნოს. (იხ. მაგალ. № 11, დანართში).

კ. ფაცხვერაშვილის მიერ ჩაწერილი გურული სიმღერები

12. „რძალი“. სიმღერა იწყება ეოლიურ კილოში ლა, გუნდა კი იწყებს ტონით ქვევით, მიქსოლიდიურ კილოში ფა. შემდეგ სიმღერა მეორდება და თავდაპირველი კილოთი მთავრდება.

სიმღერა იუმორისტული შინაარსისაა, კუპლეტური ფორმის, ცოცხალი, მხიარული. (იხ. სიმღერა № 12, დანართში).

13. „ნანა“ ოთხტაქტიანი სიმღერაა, იწყება მიქსოლიდიურ კილოში რე და თავდება მეორე საფეხურის კადანსით მი-ზე უნისონში. (იხ. სიმღერა № 13, დანართში.)

გურული სიმღერები ა. ბენაშვილის კრებულიდან

ა. ბენაშვილის კრებულშიაც მოთავსებულია ორი გურული სიმღერა, მაგრამ, სამწუხაროდ, არაა აღნიშნული, სად მღერიან მათ.

ერთი მათ შორის „ოსა იავარადო“ ისევე იწყება, როგორაც ორხმოვანი მეგრული სიმღერა „ოსა იავარა“, მხოლოდ ეს გურული სიმღერა უფრო განვითარებულია, ამასთან სამხმოვანია. მისი კილოა მიქსოლიდიური რე. დიეზი გასაღებთან კრებულში გამოტოვებულია. (იხ. სიმღ. № 14, დანართში).

მეორე სიმღერა „დელი ოდელა“, ორგუნდოვანია, კრიმანჭულთან მონაცვლეობს, მიპდინარეობს ეოლიურ კილოში ლა. მასში გვხვდება შაბლონური ტერციების მომენტები და პირველი გუნდის პარტიის ზუსტი განმეორება მეორე გუნდის მიერ. სიმღერა თავდე-

მა კილოს მეშვიდე საფეხურის კადანსით, კვინტაზე. (იხ. სიმღერა № 15 დანართში).

მესამე სიმღერა, ორხმოვანი, მოყვანილია საგუნდო სიმღერა № 14-ით.

16. „ძველებური გურული აბადელია“ ჩაწერილია დ. ნ. შვედოვის ფონოგრამიდან.

მიუხედავად ფონოგრამის დიდი ნაკლისა, ე. ი. ცუდი სმენადობის და არა სავსებით სუფთა ინტონაციებისა, სიმღერა მაინც გახმოვანებულია. ის მთლიანად შედგება ერთი სიტყვისაგან — აბადელა, რომელიც ახლა მინამღერის უბრალო სიტყვას წარმოადგენს, მაგრამ ძველ დროს მას თავისი მნიშვნელობა ჰქონდა, ისე როგორც მის მსგავს სიტყვებს: დელა, ვოდელა, რერა, ვორერა, აბარერა.

სამწუხაროდ, დ. ნ. შვედოვი, როგორც ქართული ენის არმცოდნე, არ აღნიშნავს, თუ რომელ მარცვლებზე ხედება ესა თუ ის მუსიკალური ფრაზები, რომლებიც სამწუხაროდ თავიდან ბოლომდე ჩაწერილია მხოლოდ ნოტებით, მარცვლები ფიქსირებული არ არის და ეს მისი დიდი ნაკლია.

სიმღერას იწყებს მოძახილი, მესამე ტაქტში კი ებმება გუნდი, ტრინზორდით, მიქსოლიდიურ კილოში ლა. სიმღერა განუწყვეტლივ პოლიფონიურია. მეოთხხმეტე ტაქტიდან იგი მეორდება, გადადის მეოთხე ტაქტზე დორიულ კილოში ლა და ორი ტაქტის შემდეგ ბრუნდება თავის თავდაპირველ წყობაში. აქ, მეოცდაერთე ტაქტ-დან, მთელი რიგი განმეორებაა, როგორც წინა ნაწილში იყო, ზოგიერთი ცვლილებებით. სიმღერა თავდება ყველა სამი ხმის კადანსით უნისონში, მიქსოლიდიურ კილოში ლა. (იხ. შენიშვნა № 16 დანართში).

გრ. ჩხიკვაძის მიერ გურულ სიმღერათა ჩანაწერებიდან ჩვენ გადავთვალეთ „ალილო“, რომელსაც წინათ შობის წინ ასრულებდნენ. ეს არის ერთ-ერთი საინტერესო ჩანაწერთაგანი გურიაში და, შეიძლება ითქვას, პირველად ქვეყნდება.

მას იწყებს პირველი ხმა იონიურ კილოში სი-ბემოლ, რის შემდეგ სიმღერაში ებმება გუნდი, რომელიც ტაქტის შემდეგ ახდენს მოდულაციას მიქსოლიდიურ კილოში ლა-ბემოლ, რაც ამავე კილოს ფრიგიული კადანსით თავდება. შემდეგ არის ახალი კილო — მიქსო-

ლიდიური სოლ, რომელიც, ჩვენი აზრით, მონაცვლეობს ფრიგიულ კილოსთან ლა და, ალბათ, მიქსოლიდიურთან, მის მეორე სოლ ფეხურზე შეჩერებით. შემდეგ სიმლერა, სი-ბემოლსა და მი-ბემოლზე ბგერათა ცვლალების წყალობით არ იძლევა ორი ტაქტის მანძილზე კილოს ზუსტად გამოცნობის საშუალებას, რომელიც ეოლიურ კილოთი სოლ თავდება. ამ კილოს შემდეგ ჩვენ ვხედავთ ($\frac{3}{4}$ — $\frac{4}{4}$ ზომების შემდეგ), რომ სიმლერა ადის ტონით ზევით, მიქსოლიდიურ კილოში ლა, ერთი ტაქტი, რაც იმავე სახელწოდებას ეოლიურ კილოში ლა გადადის, ამ კილოს ფრიგიული კადანსით.

შემდეგ, $\frac{1}{4}$ ზომიდან კვლავ მეორდება ძველი სურათი, ე. ი. სიმლერა სრულდება მიქსოლიდიურ კილოში სოლ, რაც გადადის ფრიგიულ კილოში ლა და მიქსოლიდიურში ფა, როგორც ზევით იყო და ზომიდან $\frac{3}{4}$ — $\frac{4}{4}$ სიმლერა მეორდება ისევე, როგორც ზევით იყო, მიქსოლიდიურ კილოში ლა და იმავე სახელწოდების ეოლიურ კილოში ლა, ამავე კილოს ფრიგიული კადანსით. შემდეგ ზომა $\frac{1}{4}$ -დან იგივე სურათია, ე. ი. მიქსოლიდიური კილო სოლ მონაცვლეობს ფრიგიულ ლა-სთან, რომელიც ტაქტის უკანასკნელ ნოტებში ახდენს მოდულაციას (მი-ბემოლის წყალობით) მიქსოლიდიურ კილოში ფა; მაგრამ შემდეგ, ნოტა მი-ს მეორე მეოთხედი და აკორდი სოლ-რე-სოლ მიქსოლიდიურ კილოზე სოლ მიგვეითებენ. ამ კილოში მიდის სიმლერის გაგრძელება; ზომიდან $\frac{3}{4}$ — $\frac{4}{4}$ კვლავ ძველი სურათია, ე. ი. სიმლერა იწევს ტონით მაღლა მიქსოლიდიურ კილოში ლა, შემდეგ კ, ზომაში $\frac{1}{4}$, გადადის იონიურ კილოში დო.

შემდეგ სიმლერა სრულდება იმავე მიქსოლიდიურ, ფრიგიულ და სხვა კილოებში და თავდება სრულიად ახალი კადანსით, ნოტიოში (მიქსოლიდიურ კილოს რე მეორე საფეხურიით).

ახლა ჩვენ შეგვიძლია შევაჯამოთ ის, რაც გურულ სიმღერებზე ითქვა.

გურულ ხალხურ სიმღერას, ისე, როგორც ყველა ქართველურ ტომთა სიმღერას, აქვს კილოს წყობა.

ამ წყობაში (სტრუქტურაში) მიქსოლიდიური კილო სქარბობს ეოლიურს, დორიულს, იონიურს და სხვა კილოებს. რა ოქმა უნდა, დასავლეთ ევროპის საეკლესიო კილოებთან მათ მხოლოდ და მხოლოდ საერთო სახელწოდებები აქვთ.

ხშირად სიმღერაში ყველა სამი ხმა უნიჰონში მღერის, პირდაპირ მოძრაობაში (სიმღერა № 19, „ე-ი-ა-ვა-ე“). ბანებს აქვეყნდება ხასიათებელი სვლები ტერციებით ქვევით, სექვენციის სახით (სიმღერა № 35-ში), სეპტაკორდებით (სიმღერა № 33 ბოლოში). ბასო-ოსტინატური სვლები ხშირია სიმღერაში (იხ. № № 16—36—38). ასევე ხშირად კიდური ხმები სიმღერაში კონტრაპუნქტულადაა მოცემული, საშუალო ხმას კი მიჰყავს რეჩიტატივი ან გაბმული ნოტი (იხ. № 24, პიუ მოსოში).

ზოგიერთ სიმღერაში წამყვან როლს ასრულებს მოძახილი, მაგალ., სიმღერებში: № 36, „რაშოვრერა“, ნაწილობრივ დასაწყისში, № 16, „გურულ მაყრულში“ და სხვ.

მოკლე სიმღერებს მეტწილად კუმულეტური ფორმა აქვთ.

სიმღერები იყოფა ერთტონალურზე, ორტონალურზე და მრავალტონალურზე. მათში პოლიფონიური სტილი სჭარბობს.

რაც შეეხება კრიმანჭულს, იგი როგორც განვითარების უფრო რთული მელოდიური ხაზი სიმღერაში, ნაწილობრივ როგორც ელფერი, უეპველად გურულის მუსიკალური აზროვნების გაფართოებას, გამდიდრებას წარმოადგენს. ასეთ მოვლენას ჩვენ ჯერ არ ვხვდებით არა მარტო ქართულურ შტოთა სიმღერებში, არამედ ჩვენს ირგვლივ მყოფ ხალხთა სიმღერებშიაც და მიგვაჩნია რომ ეს შემოქმედება არის მეტად ღრიგინალური ხასიათისა, რაც ეკუთვნის გურულებს და შესაძლებელია მეგრელებსაც. მათ სიმღერებში ჩვენ აბსოლუტურად ვერ ვხვდავთ სხვა რომელიმე ხალხის გავლენას. ერთადერთი, რასაც ჩვენ ამ მხრივ ვხვდებით — ეს არის ზოგჯერ პირველი და მეორე ხმების სვლებში ეგრეთ წოდებული შაბლონური ტერციები, რომლებსაც ვერ აუხვია გვერდი გურულმა ხალხურმა სიმღერამ, მიუხედავად მთელი თავისი ორიგინალობისა. ეს სვლები ყოველ ნაბიჯზე გვხვდება, და, ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ისინი შეიძლება უცხოური კულტურიდან მოდიან.*

კრიმანჭული ისე, როგორც მთელი გურული პოლიფონიის განვითარება, მოწმობენ ხალხის მხნე, ნებისყოფით აღსავსე ცხოვრე-

* ახალ ქართულ საბჭოთა სიმღერაში ამ კომბინაციამ მოქალაქეობრიობის სრული უფლება მოიპოვა და ახლა ძნელია წარმოიდგინოს აღმინა სიმღერა სხვა შესრულებით.

ბას, რაც, უნდა ვაფიქროთ, დაკავშირებულია შრომით აღმავლობასთან და სოფლის მეურნეობის განვითარებასთან, მოსავლის სიღრმის ხვესთან — აყვავებულ მინდვრებთან, ბაღებთან და ვენახებთან, რამაც, შესაძლოა, დააპირობა კიდევაც გურულის მუსიკალურ შემოქმედებაში მომხდარი ცვლილებები. უნდა ვიგულისხმოთ, რომ ბუნებრივმა პირობებმაც, ე. ი. გურიის მთელი ბუნების არაჩვეულებრივმა სილამაზემ რაღაც ერთგვარი დამატების სახით შეავსო ეს საერთო სურათი. კრიმანჭულის ზოგი ფორმა, როგორც მაგალითად, „მაყრულში“ № 7 (გვ. 230) ფორმულა ერთ ნოტაზე, პირდაპირ ჩიტების გალობის მიბაძვას წარმოადგენს (იხ. მაგალითები № 17, დანართში), ხოლო სიმღერაში „შავი შაშვი ჩიოდა“, მესამე ხმის პარტიაში, ძალის ყეფის უშუალო ხმათმიმბაძველობაც კია. როგორც ჩანს ეს მონადირეთა სიმღერაა.

ამრიგად, კრიმანჭულის შექმნის პროცესში ბუნებრივი ფაქტორების გავლენამ თავისი როლი შეასრულა. მაგრამ, უეჭველია, რომ ამ მუსიკალური კულტურის განვითარების საფუძველს, უწინარეს ყოვლისა, შრომითი პროცესი შეადგენს, რასაც მოწმობენ: საარტელ სიმღერა „ნადური“, სიმინდის გარჩევის სიმღერა „ხელხვევი“, ხე-ტყის გადაზიდვის სიმღერა „ელესა და ჭოპოლა“ და გლეხთა სხვა სიმღერები. როგორც ზევით აღვნიშნეთ, ეკონომიურმა ცვლილებებმა დააპირობეს ცვლილებები ხალხურ მუსიკალურ შემოქმედებაშიაც.

არსებობს აზრი, რომ გურულების კრიმანჭული საინსტრუმენტო მუსიკის გავლენით შეიქმნა, მაგრამ ჩვენ ჯერ არ ვიცნობთ გურულთა ისეთ მუსიკალურ ინსტრუმენტებს, რომლებსაც რომელიმე სახით შეძლებოდათ გავლენა მოეხდინათ სიმღერაზე ამ მხრივ.

ამრიგად, თუ ჩვენს დებულებას დავუმატებთ საერთოდ გურულების უნარს საზოგადოებრივი ცხოვრების ამა თუ იმ მოვლენათა სწრაფად ათვისებაში, ავიღებთ თუნდ 1905 წლის რევოლუციური მოძრაობის ამბებს, რამაც გურიაში არაჩვეულებრივი გაქანება პოვა და გურულებმა შეძლეს სამხმოვან გურულ სიმღერად გარდაექმნათ ფრანგული მარსელიეზა, (იხ. სიმღერა № 40 „დილა ვოდილა“), თუ მივიღებთ მხედველობაში გურულების ენერჯიას, სის-

წრადეს, ყოველივე ახლის დაუყოვნებლივ ათვისების უნარს, უწყველი გახდება, რომ ყოველივე ამან მათ მუსიკალურ შემოქმედებაში ზედაც იქონია გავლენა, რაც გამოიხატება სიმღერების გაფართოება და გართულებით, ახალი მელოდირი ხაზის — კრიმანჭულის წარმოქმნით და, აგრეთვე, სიმღერის განვითარებით პოლიფონიური მიმართულებით ყველა სამ ხმაში.

აი, რისი თქმაც შეგვიძლია ჭერჯერობით.

ღ ე მ ე ზ ე ბ ე ნ ი

სანთო მახალითები

ინდი-მინდი.

დ. არაყიშვილის ფონოგრაფული
კრემულიდან, უქსირებულის შემდეგ
დონის მიერ

Allegro vivo!

T. 1

ა - დი-დაი და დე - ღი და დე - ღი ვო - დე - ღაუ

B. 1

ა - ბა თ - დე-ღაი ნა-ნი-ნა თ ზი! ვა-ღი-ღა-უ

ღი-ღა ვა-ღი-ღა ვა-ღი-ღა ვო-რი-ღი-ღა ვო-რი-ღი-ღა

ღი-ღა ვა-ღი-ღა დი-ღა ვა-ღი-ღა ა - ბა

ვო-რი-ღი-ღა-თ დე-ღა დი-ღა ვო-ღი-ღა ვო-დე-ღაო ნა-ნი-ნა ზი!

ინ-ცა გმარ-თებს დე-რად შინ-ღი დე-ნად შინ-ღი ა-დი-ღა-ვო ვო-ღი.

ღი-ღი ზიი! ზიი! ზი დე-ღა ნა-ნი-ნა დე-ღა ზი! ვა-ღი-ღა-უ

* ნოტა სი ცუდად ისმის ფონოგრაფში.

ღი-ღა ვა-ღი-ღა ვო-ღი-ღა ვო - რი-ღი-ღა ვო - რი-ღი-ღა ვო-ნი-ღი-ღა

ღი-ღა ვა - ღი-ღა ღი-ღა ა - ბა

ვო-რი-ღი-ღა თ!

ღუ - ღი ღი-ღა ვო-ღი-ღა ვო-ღი-ღა ჰა - ღი-ღა ჰი!

შუ-ღი ნა - ი ინ-ღი მინ-ღი ინ-ღი მინ-ღი ა-ღი-ღა და ა - ღი.

-ღიი! ჰი! ჰი ჰი ღუ-ღა ნა-ნი, ნა ღუ-ღა ჰი! ა - ღი-ღა - უ

ღი-რი-ღი-ღა ვა-რუ-ღი-ღა ვა-რუ-ღი-ღა ვა-რუ-ღი-ღა ვა-რუ-ღი-ღა ღი-ღა-ვი-ღი

ღი-ღა ვო ი ვა ჰა ვა-რუ-ღი-ღა ა - ბა

* ბანი აქ ცუდად ისმის ფონგრაფში. დაწერილია სიმღერის შემდგომი გადმოცემის საფუძველზე. * -ით აღნიშნულ ხ, შედარებით ფ-ჰთან, ხმოვანებს სიბემოლსა და სი-ს შუა, ხოლო მი ბგერა მი-ბემოლსა და მი-ს შუა.

ლი-და ვო-ლი-და ღი-ღი-ღი-ღი ზო-ზო-ზო-ზო ზი-ზი-ზი-ზი

ღე - ღე ზო-ზო-ზო ზი-ზი-ზი

ღი - ზი ვო - ღე - ღი - ა ვო-ღე-ღა ვო-ღე-ღა ღე-ღი თ - ღე-

- ღა - ა - ღე - ღა თ - ზე-ზა თ - ზე-ზა ზა - ზი - ზა ჰოი!

ღი-ღა ვო-ღი-ღა ვო-ღი-ღა ვა-ღი-ღა ვო-ღი-ღა ვა-ღი-ღა

ა - ღი - ღა - უ ღი - ღა ვა - ღი - ღა ღი - ღა ვო-ღი-

poco *poco* *rit.*

-ღა ვო-ღი-ღა ვო-ღი-ღა ვო-ღი-ღა ვო-ღი-ღა ვო-ღი-ღა ვო-ღი-ღა

ა - ბა ღე - ღი ვო - ზე-ზა ა-ღი-ღა ჰი!

ჰი!

ბანი ცუდად ისმის.

4. დ. არაყიშვილი.

ოსა იავახალი.

ა. მუნაშვილის მიერ
და მუშ. სიმღერები.

Allegro vivo

First system of the musical score for 'Osia Iavakali'. It consists of three staves: vocal (Soprano), piano (Right Hand), and piano (Left Hand). The vocal line has lyrics 'ოსა' and 'ოსა იავა-ლი'. The piano accompaniment features a rhythmic pattern of eighth notes.

Second system of the musical score. The vocal line continues with lyrics 'იავა-ლი იავა-ლი' and 'რისა ვა-რი რა-სა იავა-ლი'. The piano accompaniment continues with the same rhythmic pattern. A performance instruction '(ვარ. 2-ლი ხმა)' is written above the vocal staff.

ღელი ოღელა.

საქმ. Allegro.

First system of the musical score for 'Geli Oghela'. It consists of three staves: vocal (Soprano), piano (Right Hand), and piano (Left Hand). The vocal line has lyrics 'ოს-რისა ო-რისა' and 'ღელი ო-ღელა'. The piano accompaniment features a rhythmic pattern of eighth notes.

გურული ძევი აბაღლა.

ჩანერ. დ. შვედიძის
მელოდია

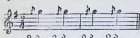
Allegro non troppo

* ეს სიმღერა, ჩემი შეხედულებით, სრულებით არ ეგუება ჩვენს საფორტეპიანო წყობას (ჩემი შენიშვნა. დ. ა.). 1) ბანი აქ ცუდად ისმის ფონოგრაფში. დაწერილია სიმღერის შემდგომი გადმოცემის საფუძველზე. 2) ნოტა სი ცუდად ისმის

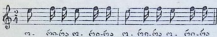
ფონტრაფსი. 3) ბანი ცუდად ისვის. 4) ტენორი აქ აკეთებს პორტამენტოს
 5) სოლ ოდნავ მაღლა ხმოვანებს. 6) დო-დოეხი ოდნავ დაბლა ხმოვანებს. 7) I ტენ-
 ნორი ცუდად ისვის. 8) ამ და შემდგომ ტაქტს I ტენორი ოდნავ დაბლა ასრუ-
 ლებს, ე. ი. არა წმინდა ინტონაციით.

„კრიმანჯელი“ სახეები.

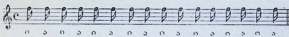
1.

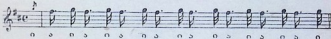
2.

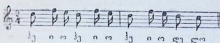
3.

4.

5.

6.

რედაქტორი **პ. ხუბუა**
ტექნიკური რედაქტორი **თ. მამფარია**
კორექტორი **თ. სვინტიძე**

გადაეცა წარმოებას 26/X-53 წ., შეღწეულია დასაბეჭდად 31/V-54 წ.,
ანაწყობის ზომა 6×9, ქაღალდის ზომა 60×81,
ნაბეჭდ ფორმათა რაოდენობა 3,5.

№ 00774

ტირაჟი 2'00

შეკვ. № 2440

საქართველოს სსრ კულტურის სამინისტროს პოლიგრაფიული მრეწველობის,
გამომცემლობებისა და წიგნით ვაჭრობის საქმეთა მთავარ სამმართველოს
სტამბა № 2, თბილისი, ფურცელაძის ქ. № 5

Типография № 2 Главного Управления по делам полиграфической
промышленности, издательств и книжной торговли Министерства
культуры Грузинской ССР. Тбилиси, ул. Пурцеладзе № 5.

Проф. Д. АРАКИШВИЛИ
О ЛАДОВОЙ СТРУКТУРЕ
НАРОДНЫХ ПЕСЕН
ЗАПАДНОЙ ГРУЗИИ

(на грузинском языке)

Издательство „Хеловნება“

Тбилиси
1954